

Ο ΝΟΥΜΑΣ

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΤΑΚΤΕΣ: Κ. ΚΑΡΘΑΙΟΣ, ΡΗΓΑΣ ΓΚΟΛΦΗΣ, ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΡΟΡΙΤΗΣ,
ΚΙΜΩΝ Ι. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ, ΠΑΝΟΣ Δ. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ.

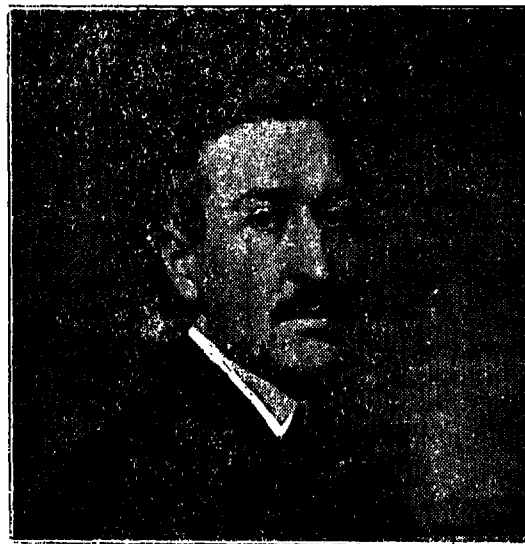
ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ "ΤΥΠΟΣ".

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ 3.

ΧΡΟΝΙΑ ΙΖ' (ΕΞΑΜΗΝΟ Β')

ΑΡΙΘ. 697 (ΦΥΛ. 7)

Σάββατο, 15 Αυγούστου 1920

ΙΩΝ ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

(ΙΔΑΣ)

2 Σεπτ. 1878—31 Ιουλ. 1920

Η ΚΟΙΝΗ ΓΝΩΜΗ ΓΙΑ ΤΟΝ κ. ΣΟΦΟΥΛΗ

Αθήνα, 19 Ιουλίου 1920.

Φίλε Νουμά,

Χτες ζήτησα απ' τη Βιβλιοθήκη της Βουλής το «Γαξίδι» του Ψυχάρη. Δε μου το δώσανε. Σου γράφω λέξη με λέξη τα λόγια του υπαλλήλου.

— «Ο κ. διευθυντής απηγόρευσε να δίδωμεν Ψυχάρη, «Νουμᾶν» κτλ. διότι ἤρχοντο πολλά παιδιά μαθηταί Γυμνασίου, ξέρετε, κ' εἶταν ἀπαισιο θέζμα (τὶ ὠρσιότερο θέζμα ἀπὸ παιδιὰ σκεμμένα στὸ βιβλίον!).

Τόλμησα νὰ τοῦ πῶ πὼς τὰ βιβλία τοῦ Ψυχάρη δὲν εἶναι τόσο εὐκόλα γιὰ τὰ παιδιὰ.

— «Γι νὰ σᾶς πῶ; ζήτησατε ὅ,τι ἄλλο θέλετε ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας».

«Ὅ,τι ἄλλο, δηλαδὴ, ἐχτός ἀπ' τὴς πῶ λεπτοῦς σελίδες τῆς.

Ἐπειδὴ σ' αὐτὸ βλέπω μιὰ τροπὴ ἀσέβεια καὶ μιὰ προσπάθεια πρὸς διώξιμον τῆς ἀλήθειας, πού δὲ στηρίζεται σὲ κανένα νόμο, σ'τὰ γράφω, γιατί ἔχεις τὸ δικαίωμα νὰ γυρέψεις ἐξηγήσεις γιατί ἀρνιούνται νὰ δύνουνε παλιούς σου τόμους, τὴ στιγμὴ πού εἶδα ἐγὼ πᾶσιον κύριο νὰ διαβάσει ἐκεῖ μέσα «Πειρασμός».

Γεῦσιν
Π. Δ. ΓΛΕΖΟΣ

***

ΛΟΓΙΑ ΕΡΓΑΤΗ

Αγαπητὲ Νουμά,

Στὸ φύλλο τοῦ σαβᾶτου πού γράφης φαρδιά πλατιά γιὰ τὸ παλιὸ μας σύντροφω Κώστα Χατζόπουλω μαζὴ με τοὺς συναχτέ σου, ἀξίζη νὰ σὲ διαβάσουν ὅλοι οἱ σοσιαλιστάδες καὶ (Κομμουνιστάδες) γιὰ νὰ βάλνε πὼς προστᾶ στὸν ἀγῶνα τὰ προσωπικὰ πρέπει νὰ τὰ ἀφίνομε στήν πάντα. Τὸ παραδειγματὸ δικόσου εἶνε καλὸ γιὰ νὰ τοὺς γίνει μᾶθημα, ἀλλὰ πὼς ἀπ' αὐτοὺς ἔχει τὴ δυνάμει νὰ σκευτεῖ καὶ ψιλᾶ ἀπ' τὰ προσωπικὰ του κ' ἀπ' τὰ συμφεροντάκια του! Κανένας, ἔστη εἶνε γραυτὸ μας ὁ ρωμιὸς ἐργάτης ποτὲ νὰ μὴ σηκωθῆ ψιλότερα ποτὲ νὰ μὴν ἴπορεῖ νὰ σκευτεῖ οὔτε γιὰ τὸ νιγῶνα οὔτε γιὰ τὰ συμφεροντά του ἀλλὰ μόνον γιὰ τοὺς ἀρχηγούς του, καὶ γιατί γιατί τὸν θέλουν ἔ. στη αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ Γκιανοὶ καὶ οἱ Δημητράτοι. Ἀλλὰ δὲν περιάξει, ἀφοῦ ἴτουν γραυτὸ μας νὰ κολλίσουν κινετὰ πὰ τσιμπούρια στὴ μπλάτη μας ἐμεῖς θὰ φροντίσανε νὰ τὰ ξεκολλίσουμε. Αὐτὸς νομίζω πὼς θᾶνε καὶ δικόσου νομᾶ μου πῶθος, ἀλλὰ κ' ὁ πῶθος ὁ δικόσους εἶνε ὁ νομᾶς νὰ τοὺς πετάξει πρότος ἀπ' τὰ κίτσια του καὶ νὰ μὴν ξαναδοῦμε μέσα στὰ τίμια καὶ ἴθιγὰ φύλλασου νὰ γράφουν καὶ νὰ βάζουν τῆς ἡπο-

γραφέστους ἀπὸ τὰ μούτσουνα πού ὁ προορισμόστους εἶνε νὰ γράφουν στὸν «Ελευθέρων Τήπον» καὶ τῆς ἰσογραφέστους δὲ συναχαρίτσια τηλεγραφήματα ἐνὸς ἀστοῦ Κυβερνήτου.

Ἔστη γιὰ τὸ ὄρος τοῦ νομᾶ γιατί εἶνε τραυτὸς Νομῶ πὼς εἶμαστε ἐξηγούμενοι.

Αθήνα 11. αὐγούστου 1920.

Σὲ χερετῶ δικόσου
Κ. ΚΑΡΒΟΥΝΗΣ
Ἐργάτης φαρᾶς

ΧΩΡΙΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΟ

κ. Μαγ. Σουλ. Νόστιμη εἶναι ἡ ἔτυμολογία πού κάνειε γιὰ τὴ λέξη «κρασί», πὼς δηλαδὴ «εἶναι ἀπὸ τὴ ρίζα «κρα» τοῦ «κᾶρα»=κεφάλι καὶ τὴ μετοχὴ τοῦ αἵμα=κουνώ πού εἶναι ποιητικὴ ἔκφραση στὸ ὄημα σείω γιὰ τὸ μέτρο (Α-νακρ 42). Κι' ἔτσι κείνο πού σεί, πού κουνάει τὸ κεφάλι τὸ λέμε κρασί», Ὅμως ἄνκαι ἔχομε «ὑμορρα», καθὲς λέξ, »τὶς λέξεις ἴσια ἀπὸ τὴν ἀρχαία μας γλώσσα», κ' ἴσια ἴσια γι' αὐτὸ τὸ λόγο, τὸ κρασί εἶναι γνωστὸ πὼς ἔχει γίνει ἀπὸ τὸ «κεράννημα» πού σημαίνει ἐνδύω, σίγιοι, καὶ πού τὸ μεταχειρίζοντουσαν οἱ ἀρχαῖοι ἴσια ἴσια γιὰ τὸ σιγίμιον πού ἔκαναν τοῦ κρασιού με τὸ νερὸ, καὶ πού εἶχε καταλήξει νὰ σημαίνει ὅ,τι καὶ τὸ δικό μας κερνάω, γιατί ἔτσι τότεπιναν οἱ ἀρχαῖοι τὸ κρασί: «Κέρασε νεκταρ» (Ὅδυσ. Ε.) Κόλτα καὶ «κρατήρ» ὅπου γινόντανε ἡ «κράσις» τοῦ κρασιού, ὅθε καὶ τὸ δικό μας «κροντήρι». — κ. Γ. Τ. Ζαγ. Πολὺ λυπηθήκαμε πού σὲ πληγώσαμε δίχως νὰ τὸ θέλομε γιατί ὁ σκοπὸς μας ἦτανε μονάχα νὰ σοῦ ἔξηγήσομε πὼς εἶναι τὰ πράματα, καὶ νὰ σὲ παρακαλέσομε νὰ μὴ βγάλεις συμπεράσματα ἀπὸ ἀπόκρισές μας πού δίνονται σὲ ἄλλους καὶ γιὰ ὀλότελα ἄλλα πράματα. — κ. Γιανν. Κα. Εὐχαριστοῦμε γιὰ τὸ γράμμα σου. Γιὰ τὸ «φύλλο» θὰ σοῦ ἀπαντήσομε στ'ἄλλο φύλλο». — Ἠγέρια. Γιατί σάπασες; Ξαναδιαβάσαμε τοῦτες τὶς μέρες τὴ «Μιά ἱστορία», ὅπου καὶ ποθήσαμε πάλι κατὶ δικό σου. Θὰ μᾶς στείλεις;

ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΗΣΙΣ

διὰ τοῦς κ. κ. Ὀδοντοίατροῦς

Ὁ Οἶκος «LABARBERA» I. ΚΑΝΔΡΗ & Σια ὀδὸς Σταδίου 3 γνωστοποιεῖ ὅτι ὁ ἐν Λονδίνω οἶκος

CLADIUS ASH & CIE

ἀνέθεσεν αὐτῷ διὰ Συμβολαίου τὴν ἀποκλειστικὴν πώλησιν καὶ ἀντιπροσωπεῖαν τῶν εἰδῶν του διὰ τὴν Παλαιάν, Νέαν Ἑλλάδα καὶ Σμύρνην.

ΣΤΟ ΕΡΧΟΜΕΝΟ ΦΥΛΛΟ ΤΟΥ ΝΟΥΜΑ.

Η ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ ΤΟΥ κ. ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ:

ΓΥΡΩ ΣΤΟΝ ΠΟΙΗΤΗ

Ο ΝΟΥΜΑΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΙΖ' (ΕΣΑΜΗΝ Β')

Σάββατο Ἀθήνα, 15 Ἀγούστου 1920

ΑΡΙΘ. 697

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΛΗΝΣ : Νεκρική ὠδή.
Η. ΤΡΑΝΟΣ : Ὁ Ἐθνικιστής, ὁ Ἀντιπολιτευόμενος.
Ρ. : Στὸ ἀδικοσκοτωμένο παλληκάρι.
ΛΙΑΝ ΠΑΤΡ. ΙΜΚΩΒΙΑΝ : Ὡ διαλεχτέ κι' εὐγενικέ!...
ΜΙΧ. ΘΕΡΒΑΝΤΕΣ — **Κ. ΚΑΡΘΗΙΟΣ** : Λόν Κιχώτης
(συνέχεια).

Ο ΝΟΥΜΑΣ : Φαινόμενα καὶ πράγματα.
Π. ΧΗΛΚΟΣ : Ὁ πολιτικός Δραγούμης.
Α. Π. ΤΗΓΚΟΠΟΥΛΟΣ : Ὁ Ἴδας.
Ἡ Κοινὴ Γνώμη—Χωρὶς γραμματόσημο.

≡ ΝΕΚΡΙΚΗ ΩΔΗ ≡

.....Νὰ εἶμαστε γυμνασμένοι κι' ἔτοιμοι γιὰ κάθε ἀγῶνα καὶ πρὸ πάντων
γιὰ τὸν ἀγῶνα ποὺ πρέπει ν' ἀρχίσῃ γιὰ τὴν ἔνωση τῆς φυλῆς.

(ΙΔΑΣ.—Προκήρυξη στοὺς σκλαβωμένους καὶ τοὺς ἐλευθερωμένους
Ἕλληνας. Ἑλληνικά χάρματα 1908).

Δὲ σῶμοιαζε, λεβέντη μου, στὴ μαύρη γῆς γιὰ νάμπηξ.
(Μοιρολόγι)

Τὸ ΧΕΡΙ ποὺ ἀνεβάζει ὅπου τῆς πρέπει
τῶν ἐθνῶν τὴν κορώννα, τὴν Ἑλλάδα,
τὸ δοξάζω· τοῦ τραγουδιοῦ μου σκέπη,
πρωτοτύψωσα βωμὸ γιὰ τὴν Παλλάδα.

Μὰ κανεὶς δὲ μὲ μπόδισεν ἐμένα
νὰ τὰ στυλῶνω λυρικῶς τὰ μάτια
πρὸς κάποια ὠραία πατήματ' ἀντρειωμένα,
σ' ὅποιους δρόμους καὶ σ' ὅποια μονοπάτια.

—Ἐσένα δὲ σοῦ στέκει ἀνθρώπου θρήνος·
μόνο τὸ σκουῖσμα αἰσχύλειας μιᾶς Κασσάντρας·
στὸ λόγο ἀρχοντικὸς ἀνθούσες κρίνος,
στὴν πράξι, ὅπου καὶ ὅπως, ἦσαν ὁ ἄντρας.

Μα ρ τ ὕ ρ ο ν κ α ἰ ἡ ρ ὠ ν α ἰ μ α· τὸ αἷμα
ποὺ τὸ ἀγροικούσες κ' ἔβραζεν ἐντός σου
τοῦ μάρτυρα σοῦ φόρεσε τὸ στέμμα
στὸ θάνατό σου.

Ἄ! ἡ κακὴ ὥρα ἀπὸ τῆ μαύρη Μοῖρα
(τὰ γραμμένα της ποὺς θὰ τὰ διαβάσῃ ;)
ποὺ σὲ ρούφηξε στὸν καταποτῆρα,
ποὺ βουλῆθηκε νὰ σὲ κομματιάσῃ

τὴν ἴδια τὴν ἡμέρα, ὅταν τὸ κύμα
τὸ ἀγέρινο μᾶς ἔφερε τὸ μαῦρο
τὸ μήνυμα σὰν πάγωμα ἀπὸ μνήμα
στὸ πανηγύρι τὸ ἐθνικὸ τὸ γαῦρο,

τὸ μήνυμα, ἄ! Τὸ δολοφόνον κρίμα,
κατάκαρδα ποὺ χτύπησε τὴν πατρίδα,
καὶ τῆς γιορτῆς ξεσκίζοντας τὸ ντύμα
καὶ τῆς χαρᾶς, τὴν ἔκανε βαρχίδα.

Μὰ κανεὶς δὲ μὲ μπόδισεν ἐμένα
στὸ θυμὸ καὶ στὸ ξάφνιασμα, ἄγρια πόσο!
τὰ λαϊκά, — ἱερὸ λείψανο, σ' ἐσένα
τῆ σκέψη λυρικῶς νὰ τὴ στυλώσω.

—Τοῦ Παγγαίου ἡ χρυσὴ καὶ τοῦ Στρυμόνα
ἡ Ἑλληνοπούλα ἡ ποθητὴ, ὦ κατάρα!
πότε τοῦ Τούρκου κυνηγοῦ τευγόνα,
πότε μπαίγνιο τοῦ Βούλγαρου τὴ φάρα.

Στὰ Μελένικα καὶ στὰ Μοναστήρια
τοῦ ξυπητητῆ ποὺ ἀρχίζει τὸ τουφέκι,
τοῦ πρωτομάρτη ἀντάρτη, νικητήρια
δαφνοστέφανα ὁ λόγος σου τοῦ πλέκει.

Κι ἀπὸ τὴ Βοσπορίτισσα τὴν Πόλη,
ποὺ τώρα ἀπλῶνει ἀσκλάβωτα τὰ χέρια,
κατετρῶντας ν' ἀνοιξῇ, ἀραξοβόλι
πανεθνικὸ, στὰ ἑλληνικὰ τὰσκέρια,

ἀπ' τὴν Πόλη τοῦ ὄνειρευτοῦ Βοσπόρου,
σὰν ἀπὸ τὴν κορφῆ, τὰ δῆματᾶ σου,
πατριδολάτρη δῆματα ὀδοιπόρου
ἔσκουράζοντας, ξάνοιξες μπροστά σου,

(ὅταν ὄκνοι καὶ ραχατεύαν οἱ ἄλλοι),
πλατειά, στεριάς καὶ θάλασσας μπροστά σου,
μέσ' ἀπὸ τὸ πανῶριο περιγιάλι,
τὴν Ἑλλάδα τοῦ πλάστη τοῦ ἔρωτά σου.

Γιὰ τῆς φυλῆς τὴν ἔνωσιν ὁ ἀγῶνας.
πάντα ἡ δόξα στὴν ἐθνικὴν ἰδέα,
τὸ σύνθημα : Καράβι καὶ Στρατώνας!
Ὅμηρε, ζῆς ἀπὸ τὸν Ἀχιλλεῖα!

Χώματα Ἑλληνικά! Σ' ἔσ᾿θαμμένα
τῶν πατέρων τὰ κόκκαλα χιλιάδες.
Ναός ἡ πατρίδα, ἀνάφτε τῆς ἕνα ἕνα
τάγιοκέρια λειτουργικά, ραγιάδες!

Ναός. Καὶ διώχνεις, -τὸ κοντύλι σου φραγγέλιο-
τοὺς νυστασμένους καὶ τοὺς γλωσσοκόπους·
Μὰ τὸ προφητικὸ σου τὸ Βαγγέλιο
στῆς ἀρμονίας τὸ σκάλισες τοὺς τόπους.

8 8/20

Τοῦ τεαγουδιοῦ ἡ φωνὴ στὸ κήρυγμά σου
φτερὰ παίονειας Νίκης πάει καὶ βάνει·
βάφτισμα νέας ζωῆς τὸ βάφτισμά σου
στοῦ δημοτικισμοῦ τὸν Ἰορδάνη.

Λευκὴ, ἄς βαλθῆ ὅπου ἔπεσες, κολώνα,
(Πῶς ἔπεσες, γραφὴ νὰ μὴν τὸ λήη...)
Λευκὴ, μὲ τῆς Πατρίδας τὴν εἰκόνα·
μόνο ἐκείνη ταιριάζει νὰ σὲ κλαίη.

βουθὴ, μαρμαρωμένη νὰ σὲ κλαίη.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Ο ΕΘΝΙΚΙΣΤΗΣ, Ο ΑΝΤΙΠΟΛΙΤΕΥΟΜΕΝΟΣ

Ἐπιρωτογνωριστήκαμε μὲ τὸν Ἰδα ἕνα ἀπόγευμα τοῦ καλοκαιριοῦ τοῦ 1911, μόλις εἶχα γυρίσει ἀπὸ τῆς Γερμανίας, στὰ ἰσόγειο τῆς ὁδοῦ Ὀφθαλμιατρείδου, πού ἦταν τότε τὰ γραφεῖα τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμιλοῦ κ. ἐκεῖ, κ' ἔπειτα στὰ καινούργια γραφεῖα τῆς ὁδοῦ Ντέκα ἀλλάξαμε μαζὺ τὶς πρώτες μας σκέψεις. Ἐξῶν ἀπὸ τὴ γλωσσικὴ μεταρρύθμιση πού μᾶς ἔβρισκε, ἦταν ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ φανερὸ πῶς στεκοῦμαστε σὲ δύο διαφορετικὰ ἀτμόσφαιρες καὶ ἡ διαφορὰ αὐτὴ ἐξηγοῦταν ἀπὸ τὴ διαφορετικὴ προέλευση τοῦ καθενός. Ἐκείνος, μὲ τὴν παράδοση τῆς ἱστορικῆς οἰκογένειας, μὲ τὴ μακεδονικὴ καταγωγή, μὲ τὴ διπλωματικὴ του θέση καὶ ἰδιαίτερα μὲ τὴν ἄμηση ἢ ἔμμεση δράση του στὸ μακεδονικὸν ἀγῶνα, ἦταν ἐθνικιστὴς, ἢ, ὅπως ἀλλιῶς θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, ἰδεολόγος ἰμπεριαλιστὴς. Εὗρισκε πῶς τὸ Ἑλληνικὸ Κράτος δὲν ἦταν ἀρκετὸ γιὰ νὰ δημιουργήσῃ πολιτισμὸ, πῶς τὰ σύνορά του ἦταν πολὺ στενά καὶ μόνον ἡ ἐθνικὴ ψυχὴ μέσα στὰ πλατύτερα σύνορα τοῦ Ἑθνίου, ἐνωμένου καὶ λευτερωμένου, μπορούσε νὰ δώσει ἐν τῇ Φυλῇ τὴ δυνατότητα τῆς δημιουργίας ἑνὸς ἑλληνικοῦ ἐθνικοῦ πολιτισμοῦ, μᾶς ἑλληνικῆς ἐθνικῆς ζωῆς. Ἔτσι ἡ ἀπελευθέρωση τῶν ὑπόδουλων ἀδελφῶν ἦταν γι' αὐτὸν ἀπαραίτητη γιὰ νὰ ἐξελιχτεῖ ἡ ζωτικότης τῆς φυλῆς, κ' ἐπομένως ὁ προορισμὸς τοῦ Κράτους ἦταν ν' ἀποτελέσει ἕναν μεταδατικὸ σταθμὸ γιὰ τὴν ἐθνικὴ ἀποκατάσταση. Ἡ πολιτικὴ του ἦταν ἔτσι ἀποκλειστικὰ ἐξωτερικὴ, τὰ ἐσωτερικὰ κοινωνικὰ ζητήματα τὸν ἐνδιέφεραν πολὺ λίγο, καὶ τοῦ δημοτικισμοῦ τὴν ἰδέαν τὴν ὑπόταξε καὶ αὐτὴ στὴν ἐθνικιστικὴ του ἰδεολογία, γιὰ τὴ δημοτικὴ γλώσσα τὴν εὗρισκε ὡς ἕνα μέσο γιὰ τὴν ἐνότητα τῆς φυλῆς. Καὶ τὴν ἰδεολογία του αὐτὴ τὴν ὑπεγράφηκε μ' ἕναν ἱερὸ ἐθνουσιασμὸ, πού φώτιζε ὅλο του τὸ πρόσωπο, καὶ μέσα στοὺς πατριδοκάπηλους, πού εἶχα γνωρίσει ὡς τότε, καὶ μέσα στὴν ἀηδία πού δοκίμαζα ἐπὶς φλυαρίες τους, πρώτη φορὰ μπόρεσα ν' ἀκούσω ἕναν δλόκληρο κόσμον ἰδεῶν, πού μὲ συγκινοῦσε, εἰν' ἀλήθεια, ὄχι πολὺ, μὰ μοῦ προκαλοῦσε τὸ σεβασμὸ καὶ ἐπὶς ἰδέες καὶ στὸν ἀνθρώπον πού τὶς ὑπεγράφηκε μὲ ὅλη τὴν ἀγνότητα τῆς ψυχῆς του, πού τὶς εἶχε ζήσει, καὶ πού ἐκθέτοντάς τες, ἔπαιρνε τὴν

αἰγλή ἀληθινοῦ Ἑθνικοῦ κήρυκα. Κατάντικρό του ἔγω, μικροαστός, χωρὶς τὰ ὄρη τῆς οικογενειακῆς παράδοσης, ὄχι ἀπομακρυνθὴς ἀπὸ ἐπαρχία πού τῆς συντάραζε τότε μετὰ κοινωνικὸ πρόβλημα, προυσιμα καὶ τότε καὶ σήμερον ἀκόμα, ὑστερα ἀπὸ τόσα χρόνια, τὸ ἀγροτικὸ, γυρίζοντας ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν πρώτη στὸν πολιτισμὸ χώρα, μὲ τὴν ἐντονώτερη ἐκδήλωση τοῦ κοινωνικοῦ ζητήματος, καὶ μὴν ἔχοντας ποτε ἀπασχοληθεῖ μὲ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, ἀναγνώριζα πάντα τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθερίας ἀνάπτυξης καὶ στοὺς ὑπόδουλους ἀδερφοὺς, σὰν ἀξίωση δημοκρατικῆς καὶ φιλελευτέρας ἐσωτερικῆς πολιτικῆς στὸ Κράτος πού ζούσανε, μὰ, στὸ βάθος κρατιστῆς, ἐνδιαφερόμυνα κυριώτερα γιὰ τὰ ἐσωτερικὰ κοινωνικὰ προβλήματα τοῦ ἐλευτέρου Κράτους, ἀνίκανον ἀκόμα τότε γιὰ νὰ ἔχει ἰμπεριαλιστικὴν πολιτικὴν (μὲ τὴν ἐπαρροσὴ τῆς μαρξικῆς ὀλιστικῆς ἀντίληψης τῆς ἱστορίας δὲν μποροῦσα εὐκόλως νὰ καταλάβω τὸν ἐθνικισμὸ, μὰν ἰδεολογικὴ ἐντελὴς ἀντίληψη τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, ξένη πρὸς κάθε ὀλιστικὸν ὑπολογισμὸ), μὰ καὶ δὲν ἦταν ἀκόμα ἐσωτερικὰ ὄριμο, ἐνῶ ὁ ἰμπεριαλισμὸς προὔποθετε ἐξεπίσημον τῆς ἐσωτερικῆς οικονομικῆς ζωῆς, πού γι' αὐτὸ ζητεῖ ἐδαφικὴ ἐπέκταση, τέλος τὸ γλωσσικὸν ζήτημα τὸ καταλάβαινα σὰν ἕνα σημεῖο τοῦ ἐσωτερικοῦ κοινωνικοῦ ζητήματος, γιὰ τὴν δημοτικὴ δ' ἀνέβαινε τὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο τοῦ λαοῦ γιὰ νὰ μπορέσει νὰ χειριστεῖ τὸ δημοκρατικὸν του πολιτεύμα. Ἔτσι, ἀπὸ ἀντίθετα σημεῖα ξεκινώντας, συναντούμασταν σὰν ἐφαπτόμενοι κύκλοι, στὸ δημοτικισμὸ. Μὰ ἡ συζήτηση σὲ ἀρκετὰ ἀπογεύματα μᾶς πλησίαζε κάθε μέρα πὸ πολὺ καὶ τὸ κρασί μας νερανόταν ἀπὸ λίγο - λίγο, γιὰ τὴν ἀπὸ τότε ἀρχισα νὰ βλέπω μὲ διαφορετικώτερα μάτια τὸν ἑλληνικὸν ἐθνικισμὸν, ὄχι ὅπως ἐνόμιζα σὰν ἀληθινὸν ἰμπεριαλισμὸν, μὰ σὰν ἕνα ἰδιαίτερον εἶδος τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ μὲ ἰδεολογικὰ ὅλας διόλου μοτίβα καὶ χωρὶς τὴν παραμικρὸτερη συμφεροντολογικὴ ἀποψη, πού μπορεῖ νὰ εἶναι συνέπεια τῆς κρατικῆς ἐπέκτασης μὰ ὄχι καὶ σκοπὸς ἐκείνων πού ζητοῦν πρῶτ' ἀπ' ὅλα τὴν ἀπελευθέρωση ὑπόδουλων ἀδερφῶν καὶ τὴν ἐθνικὴ ἀποκατάσταση σὰν μέσο τῆς δημιουργίας ἐθνικῆς ζωῆς. Κ' ἐκείνος πιστεύω νὰ μοῦ ἔκανε τὴν παραχώρηση στὸ σημεῖο.

ν' αναγνωρίσει σοβαρώτερον την προσπάθειαν για την εσωτερική αναδιοργάνωση της Τουρκίας, με την επίβλεψιν πώς ίσως θα μπορούσαμε να επιτύχουμε την ελευθέριον εξέλιξιν του ελληνισμού σαν ένα πρόγραμμα εσωτερικής πολιτικής στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Τὸ Νοέμβριον τοῦ 1911 εἶχε ὀργανώσει στὸν κύκλον τοῦ "Ὀμίλου ἡ ἰδέα νὰ δημιουργηθῆ γενικὸ ὄργανον στῆ δημοτικῇ, περιοδικῇ ἢ ἑφημερίδῃ, καὶ προτιμήσαμε νὰ δοκιμάσουμε στὸ «Νουμιά», δίνοντάς του περισσότερο πολιτικὴν παρὰ φιλολογικὴ μορφή. Καὶ ἀνέλαβαν οἱ δύο μας, σὰν ταχτικῶς συντάχτες, νὰ γράφουμε πολιτικὸν ἄρθρον σὲ κάθε φύλλον, φροντίζοντες ν' ἀγγαρεύουμε κάθε φορὰ κανέναν ὁμοϊδεάτη, γιὰ νὰ συμπληρώνεται ὅλη γιὰ τὶς ὀκτῶ σελίδες τοῦ «Νουμιά». Τὴν πρώτη μας ἐμφάνισιν κάναμε στὸ φύλλον 459 τοῦ «Νουμιά» τῆς 11 τοῦ Δεκεμβρίου 1911, ἐκείνος μὲ μὴ σειρά ἄρθρων μὲ τὸν τίτλον «Ἡ θέσις τῆς Τουρκίας», ποὺ τὴν ἀκολούθησαν ἄλλὰ του ἄρθρα, σχετικὰ μὲ τὸ Ἀνατολικὸ ζήτημα (ἐλληνοβουλγαρικὴ συνεννόησις, ἀρβαντιὰ κτλ.), καὶ ἐγὼ μὲ μὴ ἰσοπολιτικὴν πολιτικὴν ἐπιθεώρησιν καὶ ἄρθρα μὲ τὸν τίτλον «Φιλελευτέροι». Στὰ ἄρθρα αὐτὰ τοῦ "Ἰδα, ποὺ ἀργίουνε μὲ τὸ μοτίβον : «Ἡ Τουρκία ἔχει γὰρ ἡ καμμένη», ξετάζεται ἡ ἐξωτερικὴ θέσις καὶ ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Τουρκίας καὶ σύμφωνα μὲ τὰ περιστατικὰ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ποὺ παρουσιάσανε τρεῖς μεγάλα ζητήματα γιὰ τὴν Τουρκίαν, τὸ τουρκοβουλγαρικὸ (Τριπολιτίδα), τὸ τουρκοαγγλικὸ (Αἴγυπτος) καὶ τὸ τουρκοελληνικὸ (Κρήτη), ἀποδεικνύεται πρώτῃ ἡ ἀνάγκη τῆς θεληματικῆς παραχώρησις τῶν ἐπιμαχῶν αὐτῶν κομματικῶν ἀπὸ μέρος τῆς Τουρκίας καὶ δίνεται ὕστερον ἡ κατεῖδησις τῆς ἐσωτερικῆς τῆς πολιτικῆς καὶ ἀναίτησις τῶν ἀρχῶν ποὺ ἐφαρμόσει τὸ κόμμα τῶν Νεοτουρκικῶν καὶ μὲ περισσότερη, ἂν καὶ ὄχι ἀνεπιφύλακτον, ἐκπεποιθὴ τοῦ προγράμματος τῆς φιλελευτέρας συνεννόησις. Γιὰ τὶς χριστιανικὰς φυλὰς, ποὺ ζοῦνε μέσα στὴν Τουρκίαν, δὲ ζητᾷται μόνον τὴν ἰσοπολιτείαν, ποὺ θὰ ἤθελε νὰ ἐξομοιωθῆ καὶ τοὺς χριστιανικοὺς μὲ τοὺς Τούρκους, μὲ τὴν ἰσοπολιτείαν ἐνομένη μὲ τὴν ἐθνικὴν (ὄχι ἐδαφικὴν) ἀνεξαρτησίαν, ἔχοντας βάσιν τὰ προνόμια τοῦ Πατριαρχείου, σὰν ἐθνικῆς ἀρχῆς. «Καὶ ὅταν τὸ κάθε ἄτομον εἶδῃ χαίρει ἀπὸ τὴν Τουρκίαν, ὡς εἶναι θέλω οἱ Τούρκοι πὺς δὲ θὰ παρασέρνεται πὺς τόσο εὐκόλῃ ἀπὸ ἐθνικὰ ἰδανικά, οὔτε θὰ γυροῦναι διαζύγιον ἀπὸ τὸ Κράτος τὸ Τούρκικόν, οὔτε αὐτὸ τὸ ἴδιον τὸ ἄτομον, οὔτε ἡ ἐθνικὴ ὁμάδα ὅπου ἀνήκει». Οἱ σοφὲς αὐτὲς σκέψεις δὲν ταυριάζανε στὸ προκροστικὸν οἰκοδόμημα τῆς νεοτουρκικῆς ἰδεολογίας, καὶ ἔτσι σὲ λίγα χρόνια ἀπάνου ἡ Τουρκία ἐπαυε οὐσιαστικῶς νὰ ὑπάρχει.

Ἡ συνεργασία μας στὸ «Νουμιά» βάσταξε ὡς τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1912, μὲ ὅλα τὰ ἐμπόδια ποὺ μᾶς παρουσιάστηκαν στὸ δρόμον. Τὸ πῶς ἐπὶ τοῦτο ἦταν ἡ ἀντίδρασις τῶν φιλολογικῶν κύκλων τοῦ δημοτικισμοῦ, ποὺ τοὺς δυσωπεστοῦσε ἡ πολιτικολογία μέσα στὸ «Νουμιά», γιὰ τὸν θέλων ἂν ὄχι καθάρια μὰ τουλάχιστον κυριώτερον φιλολογικὸν φύλλον. Ἡ ἀντίδρασις αὐτὴ ἔφερνε πολλὰς δυσκολίας στὸ ἀρχικὸν μας σκέδιον, καὶ ἀρχίσαμε νὰ σκεφτοίμαστε γιὰ κάπως ριζικώτερον ἐμφάνισιν, βγαίνοντας ὀλόκληρον ἑφημερίδαν καθημερινὴν στὴ δημοτικῇ. Μὰ, λογαριάζοντάς πὺς μὴ

τέτοια ἐκδοσις ἔπρεπε νὰ περιμένει σοβαρὰς ζήτησε στὰ δύο - τρεῖς πρώτα χρόνια, ἔπρεπε νὰ ἐξασφαλίσομε τὴν οικονομικὴ ἀνεξαρτησίαν, καὶ γιὰ τοῦτο σκεφτήκαμε ν' ἀποταθοῦμε σ' ἕνα ἀπὸ τοὺς μεγαλόσημους τοῦ δημοτικισμοῦ ποὺ ἦτανε σὲ θέσιν κατὰ νὰ κάνει σ' αὐτὸ τὸ σημείον. Ὑστερον ἀπὸ ἐπιανελημμένες μας κουβέντες, ἀνάλαβαν νὰ γράψω ἕνα μικρὸν γράμμα, μὰ σὲ λίγες μέρες ἦρθε ἡ ἀπάντησις τόσο ἀπογοητευτικῇ, ὅσο καὶ λυγρικῇ, μὲ τοῦτα περιλάλητα λόγια : «Ἡ προπαγάντα πρέπει νὰ γίνῃ στους διαβασμένους καὶ ὄχι στὸ λαόν. Μὴν ἔχοντας ἄλλου ἐλπίδες, σταματήσαμε καὶ τὴν ταχτικὴν συνεργασίαν μας στὸ «Νουμιά», καὶ σὲ λίγους μῆνες ἐξωτερικὰ γεγονότα μᾶς ἐχώρισαν γιὰ κάμποσα χρόνια. Μὰ τὸ σκέδιον ἐκείνον τῆς ἑφημερίδας στὴ δημοτικῇ, ποὺ δυστυχῶς εἶναι ἀκόμα σκέδιον, δὲν τὸ εἶχε ξεχάσει, καὶ καθὼς μού ἔλεγε προχθὲς ἕνας κοινὸς φίλος, στὸ σημειωματάριόν του ποὺ ἔγραφε τὰ σκέδιά του, εἶχε σημειωμένον σὰν ἕνα σκοπὸν τῆς ζωῆς του τὴν ἐκδοσιν τῆς ἑφημερίδας καὶ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ λογαριάζε γιὰ συνεργάτες στὴν ἐκτέλεσίν του. Ἀλλὰ ὁ ἀνθρώπος ἐσθυσεν καὶ ποὺς ξέρεῖ ἂν τὸ σκέδιον ἐκείνον θὰ βρεῖ γρηγορὰ τοὺς φανατικοὺς θιασώτες γιὰ νὰ τὸ θάλουν μπροστά.

***

Μὲ λιγοστὲς στὰ διάμεσα χρόνια συνάντησε ξαναρχίσαμε κατὰ φέτος τὴν πνευματικὴν ἐπικοινωνίαν ἀπ' ἀφορμὴν τὴν ἰδρυσιν μιᾶς ἐπιστημονικῆς ἐταιρείας γιὰ πολιτικὰς μελέτας, ποὺ ἔκείνος πρωτοσχεφτήκαμε καὶ μὲ ζήτησε νὰ συνεργαστοῦμε. Στὸ συμβούλιον τῆς ἐταιρείας ποὺ ἐλεπόμαστε ἔκτοτε ταχτικὰ, διαφαστώθηκε ἕνα ξεχώρισμα ἀπὸ τέσσερα μέλη, ποὺ χωρὶς καμιά προσεννόησιν βρισκόντουσαν πάντα σχεδὸν σύμφωνα στὴν κατεῖδησις τῆς ἐταιρείας καὶ στὶς περισσότερες γενικώτερες σκέψεις. Κ' ἐκεῖ μέσα, μὲ ὅλη τὴν ἐντασιν τῆς πολιτικῆς ἀντίθεσις πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, ἀκούσθηκε ἡ φωνὴ πὺς θὰ ἦτανε προτιμότερον νὰ μὴν πέσει ποτὲ ὁ βενιζελισμὸς, ἂν ἦτανε, πέφτοντας αὐτός, νὰ γυρίσομε πίσω στὴν καθαρῆσιν. Καὶ σιγὰ - σιγὰ ξεκαθάριζε ἡ σκέψιν πὺς τὰ νεώτερον στοιχεῖα στὴν ἀντιπολιτευσιν ἔπρεπε νὰ συνεργαστοῦνε δυνατὰ γιὰ νὰ τραβήξουν μπροστά. ἐπιβάλλοντες τὴν θέλησιν τους γιὰ μὴν προοδευτικῆς δράσιν σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, χωρὶς ξενοσυούς μὰ καὶ χωρὶς τὴν κοραμικὴν ὀπισθοχώρησιν ἀπὸ τὶς κερδισμένες ἀξίες τοῦ πολιτισμοῦ καὶ μὴν ἀφίπνητας τὴν ἀνεξαρτησίαν νὰ ἐπικρατήσῃ στὶς τιμὰς μας. Γι' αὐτὸ καὶ στὸ πρῶτον μανιφέστο τῆς ἐταιρείας, τονίζοντας τὴν ἀνάγκη τῆς διπλῆς ἐργασίας, ἐπιστημονικῆς, γιὰ τὴν μελέτη τῶν συνθηκῶν, (παρελθόντων καὶ παρόντων), καὶ πολιτικῆς (στὴν γενικώτερον ἔννοιαν), γιὰ τὴν δουλειὰ τοῦ μέλλοντος, βάλαμε γιὰ σκοπὸν τῆς μελλοντικῆς ἐργασίας τὴν δημιουργίαν γνήσιου νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ, χωρὶς μίμησιν ἄλλων ἐθνῶν, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὶς ἱστορικὰς καὶ φιλετικὰς παραδόσεις καὶ μὲ τὴν σημερινὴν προοδευτικὴν τάσιν, ποὺ βασίζεται στὴν καθημερινὴν μεγαλύτερον ἐπιρροὴν τοῦ λαοῦ, στὴν ὁρμήσιν τῶν κοραμικῶν πραγμάτων. Ἐδῶ φαίνεται πὺς ὁ ὀργανισμὸς πολιτικὸς μὲ ξεκαθαρισμένους ἰδέας, ὁ πολιτικὸς, ποὺ χάρις στὴν δράσιν του καὶ στὴν θέσιν μέσα στὸν ἀντιπολιτευτικὸν ἀγῶνα σήμερα, ἦτανε προορισμὸς νὰ παίξῃ κύριον ρόλον στὴν

πολιτική μας ζωή, γιατί θ' αποτελούσε τον πυρήνα του νεωτερικιστικού κύκλου, όπου θα μπορούσαν ν' αναπτυχθούν ιδέες, ξέρες, είν' αλήθεια, προς πολλούς από τους αναγκαστικούς συνεργάτες μας. Γιατί αυτό ν' εκείνος, όπως και πολλοί από τους νέους, αίστανότανε βαρειά: Πώς οι περισσότεροι από τους ανθρώπους που βοσκόντανε σε ψυχική και ιδεολογική συγγένεια μαζί μας, ήτανε φανατισμένοι στο βενιζελισμό, κι αυτό εμπόδιζε κάθε συνεργασία μας μαζί τους, αφού ο βενιζελισμός εσήμαινε και σημαίνει προσωπολατρεία, ξενολατρεία και καταπίεση της ελεύθερης σκέψης, αφού εσήμαινε και σημαίνει προσπάθεια να επικρατήσει με περιφρόνηση της δημοκρατικής αρχής, πώς ένας ελεύθερος λαός μόνο μ' ελεύθερες έλλογες εκδηλώνει τη θέλησή του για τον τρόπο που θέλει να κυβερνηθεί. Πώς από την άλλη μεριά όλα τα στοιχεία που καταδίκασε ή επανάσταση του 1909, που μ' είχε όλους τους νέους ψυχικά στο στρατόπεδό της, αποτέλεσαν τότε την αντιπολίτευση του Βενιζέλου και φυσικά σήμερα βρέθηκαν στο αντιπολιτευτικό στρατόπεδο, όπου είναι αναγκαστικά. Γι' αυτό, αποκοιτώντας την ένωση με το βενιζελισμό, σά σύστημα ανελεύθερο και σύστημα που στην πολιτική του και στη νομοθεσία του εφάρμοσε την αντιγραφική και τη μίμηση, με μιά λέξη τον ξενισμό, και σαν προσκόλληση προσωπολατρική κάτω από μιά «καταδλιπτική μονάδα», και μ'ην μπορώντας ν' συνεργαστούμε με τα προοδευτικά του στοιχεία, αφού εκείνα δεν ξεχώριζαν από το σύστημα, τόσο ανάξιο γι' αυτά, έπρεπε να προστιθώσουμε πώς η αντιπολίτευση ν' πάρει μιά ελληνική, και νεωτερικιστική κατεύθυνση σε όλα τα προβλήματα, πολιτικά και κοινωνικά, κι' αυτό θα ήταν ίσως εικολώτερο εδω όπου έλειπε η «καταδλιπτική μονάδα» και όπου τ' αντιδραστικά στοιχεία δε θα είχαν το ήθικό κύρος για ν' αντισταθούν στην πρόοδο. Μά τ'η στιγμή που δε θα ήτανε δυνατό να πραγματοποιηθούν οι αισιόδοξες αυτές ελπίδες και η σημερινή αντιπολίτευση, παίρνοντας στα χέρια της την κυβέρνηση, θα κινιότανε τυχόν σε αντιδραστική ιδεολογία, τότε πάλι ξεκαθάριζε πώς Εκείνος, όπως και οι άλλοι που έβλεπαν έτσι τα πράγματα, θα ήτανε από τους πρόωτους που θ' αντιπολιτευότανε τους σημερινούς συνεργάτες Του. Και μιά τέτοια κίνηση θα ήτανε εικολώτερη σαν ένας αγώνας προς τη σημερινή αντιπολίτευση παρά σαν ένας αγώνας με το βενιζελισμό και γι' αυτό μ' όλες τις επιφύλαξεις και μ' όλους τους δισταγμούς το πρώτο ήτανε ν' απολεμηθεί ο βενιζελισμός και το δεύτερο η αντίδραση μέσα στον αντιβενιζελισμό, αν τυχόν δεν κατορθωνε να παραμεριστεί με την ήθική έπικροή των προοδευτικών στοιχείων της αντιπολίτευσης. Αυτές ήτανε οι όμιλεις μας τις τελευταίες εβδομάδες και ακόμη δυο μέρες πριν από τον άγριο φόνο του.

Νά γιατί ο φόνος του Ίδα, καθώς μάλιστα έγινε, από στοπτιώτες της ελληνικής πατρίδας, που της είχε απειρώσει όλη του τη σκέψη και τη δράση ήτανε ένα από τα μεγαλύτερα δυστυχήματα για την πολιτική μας κίνηση. Και το τέλος αυτό το κάνει πιο τραγικό ή σέλιον πώς Αυτόν ακριβώς βοήθησε να χτυπήσει το πολιτικό μίσος, έναν από τους αγνότερους και ποσοδευτικώτερους αντιπολιτευόμενους. Στο πρόσωπό Του γάβηκε ο φανατικός δημοτικιστής, ο ιδεολόγος εθνικιστής και ο προοδευτικός πολιτικός που με την

αγνότητά Του χαρακτήρα και την έπιμονή Του στις ιδέες Του θα βοηθούσε στους κοινούργιους δρόμους που μ'ας άνοιγε η μεταπολεμική περίοδο.

Κάθε Έλληνας θα γονατίσει μπροστά στον τάφο Του και με όλη του την ψυχή θα κλάψει το άδικο και άγριο τέλος Του. Κάθε Έλληνας θα ζητήσει να εξαγνιστεί ριζικά το έγκλημα που έγινε από ελληνικές σφαίρες επάνω σε Κείνον που έβαλε τη ζωή Του στην υπηρεσία του Έλληνισμού.

Α. ΤΡΑΝΟΣ

ΣΤΟ ΑΔΙΚΟΣΚΟΤΩΜΕΝΟ ΠΑΛΗΚΑΡΙ

Του λαού του οργισμένου ή στραβομάρα
Σούγινε μοίρα, σ' έστειλε σε' αστέρια.—
Κρυφή Σου, ελπίδα ο νιός, κρυφή λαχάρα,
Κρύψε, 'Αθήνα, το πρόσωπο στα χέρια!

Ντροπή και πόνος! νά, περνάει το ξοδί.
Σταβρός, παπάς, κηρούρι κ' ο ασπρομάλλης

Ο γέρος πάει σκαφτός κι' άνοίγει πόδι.
Και λάμπει άπ' της ζωής το φώς της άλλης.

Ω ΔΙΑΔΕΧΤΕ ΚΙ' ΕΥΓΕΝΙΚΕ

Ω διαδεχτέ κι ευγενικέ κι άδικοςκοτωμένε!
μέσ' στις καρδιές μας μ' άσβηστα χρυσά φημέρα γραμμένε,
δπως καθάρως έζησες, με φρόνημα, γεννιαιός,
πάντα στα μάτια μας μπροστά και ζωντανός και νιός.

Χλωμέ ήσκιερé μας πλάιτανε, οκλήνιά τελεκημένε,
σαν τις ψυχές κι οι ζωτικιές και τ'η ποσιλή σε κλάινε.
Σέ κλάει ή Μακεδονία σου τ'η πατρική γεννητέρα
κι όπου η φωτή σου ακούστηκε του λυτρωμού μηνίτερα.
Στό μνήμη σου όλων των ανδρών σκοραίζω τη χωράδα
όλων και κάρτων και βουνών που κίνουν την Ελλάδα.

ΛΙΑΗ ΠΑΤΡ. ΙΑΚΩΒΙΔΟΥ

ΤΟ τηλεγράφημα που στείλε ο κ. Βενιζέλος στην οικογένεια του Δραγούμη από το Παρίσι, αξίζει να πάρει μιά θέση σε τούτο το επιμνημόσυνο φύλλο. Το τηλεγράφημα είναι αυτό:

«Μανθάνω μετά της πλέον οδυνηράς συγκινήσεως το δυστύχημα, το όποιον σ'ας πλήττει, και σ'ας παρακαλώ, καθώς και την οικογένειάν σας, να δεχθήτε την έκφρασιν της βαθείας μου συμπαθείας.

Δέν δύναμαι να λησιμονήσω τας υπερόχους υπηρεσίας, τας οποίας ο υιός σας προσέφερεν από της νεότητός του προς την Πατρίδα. Έτρεφον ανέκαθεν την ελπίδα, ότι εν τω μέλλοντι θα ήδύνατο να παράσχη και πλέον έπιφανείς εισέτι υπηρεσίας.

Ο φορικόδης θάνατός του με βαθίζει εις λύπην.

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

Ο ΝΟΥΜΑΣ

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ

ΒΓΑΙΝΕΙ ΚΑΘΕ ΣΑΒΒΑΤΟ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ "ΤΥΠΟΣ",
ΚΙΜΩΝ Ι. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ ΚΑΙ ΣΙΑ
ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ 3, ΑΘΗΝΑ

Διευθυντής: Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

Ταχυτοί συντάκτες: Κ. ΚΑΡΘΑΙΟΣ, ΡΗΓΑΣ ΓΚΟΛΦΗΣ
ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΡΟΡΙΤΗΣ, ΚΙΜΩΝ Ι. ΘΕΟΔΩΡΟ-
ΠΟΥΛΟΣ, ΠΑΝΟΣ Δ. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

Διαχειριστής: Η ΕΤΑΙΡΙΑ "ΤΥΠΟΣ",

"Όσα γράμματα ενδιαφέρουν τη Διαχείριση πρέπει
να διευθύνονται:

ΕΤΑΙΡΙΑ "ΤΥΠΟΣ" Σοφοκλέων, 3, ΑΘΗΝΑΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ: ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

δρ. 20	το χρόνο.
• 10	το εξάμηνο.
• 5	το τρίμηνο.

ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑ ΚΑΙ ΛΕΥΚΟ

£ 1	το χρόνο
£ 0,10	το εξάμηνο

ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΗ

\$ 5	το χρόνο
\$ 3	το εξάμηνο

Και για τα άλλα μέρη ανάλογα

ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΑ

ΔΗΜΟΣΙΕΥΟΥΜΕ ένα γράμμα που μᾶς ἔστει-
λε ὁ ποιητής καὶ συνεργάτης μᾶς Χρ. Ἐσπεράς,
μὲ τὴν ἔλπιδα πὼς θὰν τὸ προσέξουν οἱ ἀρμόδιοι τοῦ
Υπουργείου τῆς Παιδείας.

Ἀγαπητέ μου Νουμᾶ,

Ἀνγκισμένος, ἀπὸ τῆ δουλειά μου, νὰ ταξιδεύω
σὲ διάφορα χωριά, εἶδα πὼς τὰ περισσότερα ἀπ' αὐ-
τὰ δὲν ἔχουν δασκάλους. Προχθὲς πάλι γύρισα τ' ἀρ-
θαντοχώρια τοῦ Ὀρειοῦ. Κι αὐτὰ χωρὶς δασκάλους.
Ἀκόμα καὶ τὸ σχολεῖο τοῦ Ἑλληνικοῦ χωριοῦ Ὁρα-
πὼς — ὕαση ἑλληνόφωνη σὲ μιὰ περιφέρεια ἀθαντό-
γλωσση — ἔκλεισε φέτος τὶς πόρτες του. Καὶ τὰ παι-
διὰ τοῦ χωριοῦ κοντεύουν νὰ μάθουν τ' ἀρθανίτικα!

Καὶ ρωτῶ τοὺς ἀρμοδίους:

Ποῦ πάμε: Ἐκαμῶν τὸ λογαριασμὸ πόσοι δάσκα-
λοι μᾶς λείπουν; Καὶ τί μέτρα ἔλαβαν; Ἡ μήπως,
ἀπὸ οἰκονομία, τὸ Κράτος μᾶς ἔτοιμάζει μιὰ στραβὴ
γενιά;

Δικός σου
ΧΡ. ΕΣΠΕΡΑΣ

***

ΑΠΟ τὸν καρὸ καὶ καταγγέλλω τὸ θανατισμὸ
τῶν δέντρων, οἱ δὴν πιπεριὲς πού τοὺς ἔκαναν
κατοχὴ οἱ λούστροι, ἔγιναν τρεῖς, καὶ μὲ μιὰ ἀντι-
κρινὴ ἔγιναν τέσσερες. Μὲ τὸν καρὸ ὑποθέτουμε πὼς
θὰ πάθει τὴν ἴδια τύχη ὅλη ἡ δέντροστοιχία, κι' ἔτσι
τοῦ Πανελληνισμοῦ ἢ πρωτεύουσά, πού εἶναι ὑπο-
γραμμὸς τόσων ἄλλων μερῶν, θὰ παρουσιάσει τὸ γρα-
φωτάτο θέαμα τῆς κυριώτερῆς τῆς λεωφόρου μὲ

μέγαρον ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, περιβόλι ἀπὸ τὸ ἄλλο, καὶ
μιὰ σειρά σκούφους λούστρων διατρέχοντας καταμε-
σῆς.

***

ΤΙ τρομερὴ ζέστη πού περάσαμε τώρα τελευταῖα!
Γιὰ μιὰ στιγμὴ νομίσουμε πὼς τὴν ἀτμόσφαιρα
τὴν κινενοῦσε ὁ Τοσκουεμάδας Χατζηδάκης, πού
ἤθελεν νὰ μᾶς κάψει ὅλους!

***

ΔΕΝ ἔχει λόγο πὼς τὰ ἀτυνομικά ὄργανα, μὲ τὴν
Ἀγγλικὴ ἀποστολή, διορθώθηκαν σημαντικὰ κι'
εἶναι τώρα καλοντυμένα, φρεσκοξούριστα, λιγλόγη,
καὶ ἀξιοσέβαστα. Ὅμως κάπου - κάπου ὑπάρχουν ἀ-
κόμα κρούσματα, σὰν τῆς μακαρίτικης ἐποχῆς. Τὶς
προῶλλες στὸ σταθμὸ τῆς Κηφισιάς, ἐνὸ εἴτανε σι-
ναγμένος πλῆθος κόσμος, καρτερώντας τὸ τραῖνο, ἔ-
νας χωροφύλακας μὲ στεντόρεια φωνὴ φώναζε σὲ κά-
πο φίλο του: «Ρέ Γιώργη, στάσου!» Κι' ἐπειδὴ ὁ
Ρέ Γιώργης δὲ στάθηκε, μὲ σιγανότερη φωνή, μὰ ὄ-
χι τόσο ὥστε νὰ μὴν ἀκουστῆ, πρόσθεσε μιὰ δρώμι-
κη βροσιά. Μιὰ σχετικὴ ἡμερῆσια διαταγή, νομίζου-
με, εἶναι τῆς πρώτης ἀνάγκης.

***

ΣΤΟ περασμένο φύλλο μᾶς εἶχαμε ἀναγγεῖλει πὼς
θὰ δημοσιεύαμε ἓνα γράμμα τῆς κόρης τοῦ Κω-
στα Χατζόπουλου, πού περιγράφεται σ' αὐτὸ ὁ θάνα-
τός του. Δυστυχῶς ὁ τόπος δὲ μᾶς παίρνει νῦν τὸ δη-
μοσιεύουμε ὁλόκληρο τὸ γράμμα. Δημοσιεύουμε μονα-
χὰ μερικὰ κομμάτια του, τὰ κυριώτερα:

Στὸ γράμμα, ποῦνα σταλμένο ἀπὸ τὸ Μπρίντζι,
(4—8—20), στὴν ἀδερφή τοῦ Χατζόπουλου κ. Ἀ-
λεξ. Γιολδάση, περιγράφεται ἔτσι τὸ τέλος του:
«... Χθὲς τὸ μεσημέρι, μόλις εἶχαμε ἀφίσει τοὺς Κορ-
φούς, ἄρχισε νὰ αἰσθάνεται πόνος στὸ στομάχι κι' εὐ-
κολιότητα. Πλάγησε ἀμέσως μὲ τὴν ἰδέα πὼς θὰ εὐ-
ρισθε ἀνγκούφιση στὸ κρεβάτι, μὰ σὲ λίγο τὸν ἔπια-
σε δυνατὸς ἔμετός, πόνος φριχτός καὶ ῥίγη. Αὐτὰ
σοῦν πού τὸν ἔβλεπε πόσο ὑπόφερε. Βρέθηκε ἓνας
γιατρός τοῦ πλοίου καὶ τοῦ ἔκανε ἔνεση μὲ μορφίνη,
μὰ ἀντὶ νὰ καλύτερέψει χειρότερησε ἡ κατάστασή του.
Σὲ μιὰ ὥρα λιποθύμησε καὶ δὲν ξαννοῖξε πᾶν τὰ μά-
τια του.

«... Φαντάσου, ἐγὼ γύρισα καταμόναχη μ' ἓναν ὀ-
δηγὸ πού ἤξερε ἑλληνικὰ καὶ φροντίσά γιὰ νεκρο-
κρεβάτι, κατὰ (καθολικὸ, γιατί δὲν ἵπτηχε ὁρθόδο-
ξος), γιὰ φορεῖο καὶ γι' ἀδειά στὸ Προξενεῖο. Σὴ-
μερον τὸ πρωὶ τὸν πήγαμε στὸ νεκροταφεῖο. Ἔταν τό-
σο ὠραῖος νεκρός, ὥστε νόμιζες πὼς κομμάτι. Φαν-
τάσου τί κηδεῖα! Μόνο ἡ γυνίκα του κι' ἡ κόρη του
τὸν συνοδέψαμε στὸν τελευταῖο δρόμο. Ἔβου τὸν ση-
κώσαμε ἀπὸ τὴν κηψίνα, καεῖς δὲν τὸν ἔπλυνε καὶ
δὲν τὸν ἔντυσε. Κοιμᾶται μὲ τὸ νυχτικὸ, ὅπως ἔσθι-
σε στὴν ἀγκαλιὰ τῆς μητέρας μου. Τώρα εἴμαστε ἔ-
ρμηες στὸν κόσμιο, σὰν δυὸ πουλιὰ χαμένα...»

Ο ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ Ι. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

Θέλοντας να εμφανίσουμε και τις γνώμες των σοσιαλιστικών κύκλων για το Δραγούμη, παρακλήσαμε τον Π. Χαλκό (Ι. Κορδάτο), πολιτικό άρθρογράφο του «Ριζοσπάστη» και μέλος της Κεντρικής Επιτροπής που διενθύνει το Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα (Κομμουνιστικό), να μας πει τη γνώμη του. Ο κ. Π. Χαλκός έγραψε το ακόλουθο άρθρο για το «Νουμά» :

Η άστική μας τάξη πρέπει να κλάψει ειλικρινά την τραγική δολοφονία του Ίωνα Δραγούμη (Ίδα). Έχασε έναν πολιτικό της από τους πιο διαλεχτούς, τίμιους και ηθικούς. Ο αντιπολιτευόμενος άστικός κόσμος ίσως έχασε το μόνο πολιτικό άντρα που μπορούσε με τα ηθικά και πνευματικά του προσόντα να αντικρούσει και να πολεμήσει τη βενιζελική ιδεολογία. Ο τραγικός του θάνατος αφαιρεί από την άστική αντιπολίτευση το σημαντικότερό της παράγοντα και κλονίζει την Κυβέρνηση στο «φιλελευθερισμό της», που με την τελευταία αυτή πράξη των οργάνων της — μαζί με τόσες άλλες — ξεσκεπάζεται και στο Έξωτερικό ακόμα. Κοντά στους άστους θα ποίησε και μες τη γνώμη μας για τον Ι. Δραγούμη και θα κρίνουμε την πολιτική του σταδιοδρομία από τη δική μας άποψη, τη σοσιαλιστική. Θα γραφτούν πολλά, πάρα — πολλά για τον ευγενικό ΙΔΑ. Σ' αυτά θα προστέσουμε και έμεις τούτες τις γραμμές για την πολιτική του φυσιογνωμία που σημειώνει ένα σταθμό στην πολιτική ζωή του τόπου μας.

Στην επικράτεια παρουσίασε πολλές αντιφάσεις και άνομοιότητες. Στο βάθος όμως ο Ι. Δραγούμης είχε πάντα ο ίδιος — ο ΙΔΑΣ του «Νουμά», ο πατέρας του Έλληνικού Έθνικισμού, ο θεμιός πατριώτης των Μακεδονικών, ο όνειροπόλος της Μεγάλης Ίδέας, ο άστος πατριώτης, που σκεδίαζε και όνειρευότανε την Ελλάδα στα γεωγραφικά όνομα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Μ' ένα μυστικισμό επίμονο πίστευε στην ύπεροχη της Έλληνικής φυλής. Από την πίστη του αυτή δεχότανε πως οι Έλληνες σοσιαλιστές δεν παραβάνουνε τις άρχές τους αν ζητούσανε να παίξουνε κυρίαρχο ρόλο στη Βαλκανική μέσα στα άλλα Σοσιαλιστικά Κόμματα. Πίστευε ακόμα σε μια Βαλκανική Όμοσπονδία με πλατύτερο πρόγραμμα. Πάντα ξεκινούσε από μιαν ούτοπιστική ιδέα, πως ή θέληση μερικών ανθρώπων μπορεί να κάνει πολλά. Παραμέριζε πολύ τον οικονομικό παράγοντα στην κοινωνική εξέλιξη. Τελευταία μιλούσε για το Διεθνή Σοσιαλισμό μ' ένδιαφέρον. Έγραψε μάλιστα και στην «Αθηναϊκή» άπαντώντας στον κ. Βενιζέλο, που είχε τις περιφρονητικές και ανεπιστημονικές εκείνες θεωρίες στη Βουλή για το μπουλσεβικισμό, κι άρθρο με τον τίτλο «Τι είναι Σοσιαλισμός» (Νοέμβριος 1919) πολύ καλά και με ειλικρίνεια γραμμένο. Στην ίδια έφημερίδα έπαισι: δημοσίευσε, απ' άφορμή την Εργατική Πρωτομαγιά, κι άλλα δυό άρθρα σχετικά με την προγραμματική εξέλιξη του Έλληνικού Σοσιαλισμού. Κι όμως δεν πίστευε στο Σοσιαλισμό. «Άς λένε ότι θέλουμε μερικοί θεαμαστές του. Η Άλήθεια είναι μία. Ο

ΙΔΑΣ — Δραγούμης είχε πάντα ο ίδιος ο Έθνικιστής, που πολέμησε το μεγάλο μας Σκληρό με έπιμονή και πείσμα. Αν έδειχνε προσπάθεια τώρα τελευταία για το Σοσιαλισμό, το έκανε από ανάγκη. Η Έρωσιμη Έκπαίδευση τον άνάγκασε να σταματήσει προσωρεχτικά μπρός στη Σοσιαλιστική Ίδεολογία, είδε πως ο Διεθνή Σοσιαλισμός δεν είναι Ούτοπία. Δεχότανε για το άπώτερο μέλλο την πτώση του άστικισμού, μα από ιδιοσυγκρασία και συντηρητικότητα άποδοκίμαζε τη βίαιη προλετάριαχη Έκπαίδευση. Στην «Πολιτική Έπιθεώρηση» μας είχε τη γνώμη του για τη Βαλκανική Όμοσπονδία. Συμφωνούσε σε μερικά σημεία ως προς το έξωτερικό πρόγραμμα με το Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα, αλλά στη βάση διαφωνούσε. Ηθέλε τον Έλληνικό Σοσιαλισμό να κυριαρχεί, συλλογιότανε όλοτετα ούτοπιστικά και με ούτοπιστική αντίληψη ήθελε να συνιδώσει σοσιαλισμό και έθνικισμό. Δύο ιδεολογίες άσυμβίβαστες έχθρικές, ριζικά αντίθετες. Σε όλες τις εκδηλώσεις του, κινιότανε, δρούσε, εργαζότανε, πολιτευότανε και συλλογιότανε μέσα στο άστικό πλαίσιο. Τον πρωθυπουργό Βενιζέλο τον έμισούσε σαν πολιτικό. Το πήρε και τάρκαρα γιατί ο Β. με ξένη δύναμη έπιβλήθηκε εις τός κ' ή πολιτική του. Το λογάριζε πολύ που οι συνταγματικές έλευτερίες ταραπατηθήσανε από τούς Βενιζελικούς. Έξαρχαχτήριζε πολύ άσχημα τούς Βενιζελικούς κοινωνιολόγους που κολλήσανε στο βενιζελικό καθεστώς, και σε όρισμένες κρίσιμες στιγμές έσωτερικής όξύτητας δε βγάλανε κραυγή διαμαρτυρίας. Είχε δίκιο, με τη διαφορά πως κ' οι αντιπολιτευόμενοι άστοι διανοούμενοι, έξόν από τον κ. Άλ. Βασιλέτσο, έδουβαθήσανε στα άπαισία Νοεμβριανά. Το άσυχώρετο, το μεγάλο του λάθος, είναι πως όταν ξαναγύρισε στην Ελλάδα, έπειτα από την έξορία, έδωσε χέρι συνεργασίας σε πολιτικούς, που από κάθε άποψη σιβολίζανε την πολιτική καθυστέρηση κι άντιδραστικότητα. Σε μιá τέτοια περικυκλωσία ο Ι. Δραγούμης δεν είχε καμιά θέση. Έξερπε από πολιτική διαίσθηση να τραθήξει μπροστά, σημαιοφόρος προχωρημένων ιδεών. Ο Βενιζελισμός είναι χειροκωπημένος στην έσωτερική του πολιτική. Στο έξωτερικό όμως ζήτημα είναι θορυμβευτής, αν κριθεί μέσα από την άστική του περιοχή. Δεν είχε όμως καμωμένος για μεγάλες πολιτικές χειρονομίες. Είτανε πολιτικός «του μέλλοντος», τότε που τα πολιτικά πράματα θάνα κάπως εξέλιγμένα, του «απαρόντος» όχι. Η διαταραχτικότητα του άδινάτιζε πολύ τις πολιτικές του πράξεις, ενώ το πείσμα του τις ξεθώριαζε. Το μίσος του κατά του Βενιζέλου κυριαρχούσε σ' όλες τις πολιτικές του σκέψεις. Γι' αυτό, ενώ είχε όλα τα προσόντα να γίνει ο πολιτικός όδηγητής των νέων ιδεών και να συντελέσει κι ο ίδιος στη νέα πολιτικοκοινωνική ζύμωση με κατασίνεχη θετική εργασία έπάνω στα προβλήματα της νεοελληνικής περικυκλωσίας, χινότανε μέσα στο δοίρηχο του αντιπολιτευτικού παιαιοκομματισμού. Δεν ήθελε να ακραδεχτεί πως ή θέση του είχε άλλο, ξεχωριστή μέσα στο άστικό πολιτικό περιβάλλο. — Έπαινε σύ μοιραίο και άνωτό σιγαγο το γεγονός της «Ένωσης» όλων των άστων αντιπολιτευόμενων. Πρέπει να ομολογήσουμε όμως, πως τώρα τελευταία άρχισε να σκέπτεται κάπως αντικειμενικότερα για την έσωτερική μας πολιτισιακή κατάσταση και για τη σύνθεση της άστικής άππο-

λίτενης. Έχουμε λόγους να πιστεύουμε πως πολύ γρήγορα θάλλαξε ριζικά γνώμες και θά σήκωνε δική του αντιπολιτευτική σημαία. Η χειρονομία του αυτή θά είτανε απαρχή για νέες πολιτικές ζυμώσεις με ξεκαθαρισμένες προγραμματικές κατευθύνσεις. Η τραγική του δολοφονία τονε σταμάτησε ακριβώς στην πιο κρίσιμη περίοδο της πολιτικής του ζωής. Στη στιγμή που θάποφασίζε αν πρέπει όρημτικά να τραθήξει εμπρός. Τελειώνουμε τις λίγες αυτές γραμμές για τον τίμιο και ευγενικό πολιτικό αντίπαλο της σοσιαλιστικής ιδεολογίας μας, που αν και δεν πίστευε σ' αυτήν, τηνε σεβότανε όμως πάντα. — Χρέος είναι σ' εμάς τους σοσιαλιστές να λέμε πάντα την αλήθεια και να αγωνιζόμαστε την ήθικη αξία των αντιπάλων μας.

Π. ΧΑΛΚΟΣ

Ο ΙΔΑΣ

Στά 1916 τα Άλεξαντριανά «Γράμματα» βγάλανε ένα φυλλάδιον, με τον παραπάνω τίτλο, γραμμένο από το Δ. Π. Ταγκόπουλο. Από το φυλλάδιον αυτό ξανατυπώνουμε μερικές σελίδες, που χαρακτηρίζουν το έργο του "Ιδα :

Το άρθρο, «Στην Πόλη», με την υπογραφή «Τοξότης», δημοσιεύτηκε στα φύλλα 129 και 130 (Γενάρης του 1905), στην επιφυλλίδα, στις τελευταίες σελίδες μάλιστα, με ψιλά τυπογραφικά ψηφία — απόδειξη τρανή πως δεν τοΰδωσα καμιά σημασία — και σήμερα που το ξαναδιαβάζω, ύστερ' από δέκα χρόνια, λυγίμαι που τα «Γράμματα» δε μου παραχωρούν άρκετό τόπο, νάν το ξανατυπώσω εδώ άλάετρο, για νάν το χαρουνε κι όσοι τότε δεν εύτυχήσανε νάν το διαβάσουνε *.

Ο «Τοξότης» περιγράφει ένα ταξίδι του στην Πόλη. Μά πόσο πρωτότυπα τα περιγράφει τα όσα βλέπει και πόσο Έλληνικά τα βλέπει! Πονεί για τη Ρωμαίικη κατάντια, μά κ' έλπίζει στη ζωντάνια και στο ξανάηθισμα της φυλής κ' έτσι ανάκατα, πόνος κ' έλπίδα, ξεχύνουνται από την πέννα του, που και που κ' ένας λυγρισμός βλωσδιόλου δικός του, όπως βλωσδιόλου δικό του είναι και το ύφος του. Οπως πρωτότυπη ή σκέψη του, έτσι πρωτότυπο και το ύφος του, που όσο κι ά φαίνεται άμελημένο, που όσο κι ά δείχνει πως ό νέος συγγραφέας δεν προσέχει καθόλου, δε δίνει την πραγματικότερη σημασία στο σμίλημα της φράσης, μά μόνο προσέχει και μόνο σημασία δίνει στην έξωτερική της σκέψης του, τόσο αυτό το ύφος παίρνει μια όμορφη δική του, γίνεται ύ φ ό ς π ρ ο σ ω π ι κ ό, και συνειδίζεται εύκολα κι άγαπείται από κείνον που το προσέξει λίγο, κι αν τύχει μάλιστα και να μνή του άρέσουνε τα ψευτοφαισιδώματα και τα τάχα τεχνικά μεπεδέματα διαφόρων νεαρών έστέτ.

Νά, μερικά κομμάτια αξιοσημείωτα:

«Όταν περνούσα, λέει, τον Έλλάποντο τα ξημε-

(*) Το πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου του "Ιδα «Όσοι ζωντανόι», με τον τίτλο «Πρωτινό συναπάντημα», είναι περίληψη αυτού του άρθρου.

ρώματι, ό νους μου στενοχωρημένος σαν φυλακισμένος χτυπούσε παντού. Έλληνες έλεενοι ούς σιχαίνονται!»

«... Μπαίνω στην Πόλη με ρωσικό πλοίο. Με τι άλλο πλοίο μπορούσα να μπαίνω στην Πόλη για να νοιώσω τελειωτικά τό ταπεινώμα μου ;»

«... Τα χώματα αυτά και τα δέντρα της Θράκης θέλουν να τα διάσουν Σλαβικοί τράγοι. Ποιός θά τα φυλάξει; Έλληνες έλεενοι, μήπως θά τα φυλάξετε σεις ;»

Νά, και τουτο το χαρακτηριστικό κομμάτι για τα Έρείπια, που όσο είναι χρήσιμα, όταν πάνου τους στηρίζεται ή καινούρια ζωή, τόσο είναι άχρηστα και βλαβερά σά θαρρούμε πως μόνο τό προσκύνημά τους σώνει να μάς κρατήσει στη ζωή. Οι πρόγονοι, όσο δοξασμένοι κι αν είντουσαν, είναι άνικανοι να σώσουν τους άπογόνους τους, όταν κ' οι άπόγονοι δε φροντίζουνε να δημιουργήσουνε δική τους ζωή και δική τους δόξα. «Χρυσοί κι αν είναι οι τάφοι, τάφοι είναι», φωνάζει ό μεγάλος Παλαιός. Νά πατάς στην ιστορία και να τραβάς μπροστά, είναι θεάρεστο πράμα να ξεπλώνεσαι όμως στην ιστορία και να τεμπελιάζεις, είναι όλέθριο. Έτσι τό θέλει κ' έτσι τό νοιώθει τό προσκύνημα των Άρχαίων ή δημοτικιστική ιδεολογία.

«Οί Τούρκοι, λέει, νοιώδουν τα έρείπια και τη σχέση τους με τη ζωή. Στους τοίχους τους άρχαίους, τους Βυζαντινούς, άκουμπούν τα σπίτια τους κ' επάνου στους πύργους άφίνουν να φυτρώνουν δέντρα και χαμόκλαδα. Δεν τους μέλει τους ζωντανούς ποιός έχει χτίσει τα έρείπια, ούτε γιατί, και ή άδιαφορία αυτή είναι ή ζωή. Αντί να γκερμίζουν και να ξαναχτίζουν τοίχους, μεταχειρίζονται τους κολιούς. Έτσι στα νεκροταφεία τους περνοδιαβαίνουν σκύλοι και άνθρωποι και πατούν τα μνήματα γυναικες κάποτε κάθονται ώρες εκεί, όταν ό καιρός είναι καλός, και κουβεντάζουν και λέγουν. Και τα κυπαρίσσια δεν είναι πένθημα και ή πέτρινες στήλες των τάφων πέφτουν μία μία και σκεπάζονται από των ανθρώπων τα θήματα και από τό χώμα της βροχής και των άνέμων.»

«... Πώς ξέρουν, λέει άλλού, και μεπεδεύουν τη ζωή οι άνθρωποι! Θα ήταν τόσο απλή χωρίς αυτούς και τόσο βαθύτερη και τόσο πιο άληθινή. Θα ήμουν σαν τό κύμα, θά ήμουν σαν τό χορτάρι και σαν τον άνεμο και σαν τό θράχο. Δεν είμαι άνθρωπος, άφού οι άνθρωποι δε μ' άρέσουν. Μά ενώ έπερετε να είμαι κάτι άλλο, έχω του ανθρώπου τη μορφή και όλα τα πράγματα με αναγκάζουν να πάγω στη θέση μου, να κάνω τον άνθρωπο, να ζω σαν άνθρωπος, να είμαι άνθρωπος.»

Και τελειώνει έτσι :

«... Η Πόλη δεν είναι ή Πόλη όπως την ήξερα. Είμαι έ γ ώ. Δεν υπάρχει πιά ή Πόλη. Στην Πόλη ξύπνησαν και άναψαν μέσα μου όλες ή παλιές ή ταραχές μου και αποκάηκαν και δεν απέμεινε μέσα μου παρ ό ή στάχτη.

«Ήμουν κουρασμένος και ψυχρός και κούταξα με άπονία την Πόλη, όταν έβγαине τό πλοίο από τό Βόσπορο και ίσως ήμουν έτοιμος να θελήσω μεγάλη έργα Έλληνικά για τα έρχόμενα χρόνια.»

Στό άρθρο αυτό θαμποφραινεται και η «Κόρη τής 'Ιωνίας», που θα μᾶς τραγουδήσει, ὕστερ' ἀπὸ δυὸ χρόνια, τὸ σιγαλινὸ τραγουδι τῆς μυστικῆς καὶ λιγύζωης, ὅσο κ' εὐγενικιάς ἀγάτης, τῆς ἀγάτης που πολεμείται δεινὰ ἀπὸ τὸ ἀδυσώπητο χρέος πρὸς τὴν πατρίδα, καὶ θὰ μᾶς χαρίσει τὸ ὑπέροχο κεφάλαιο «'Α- γνή» μέσα στὸ «'Ηρώων καὶ μαρτύρων εἶμα». Τὴν κόρη αὐτὴ τὴν πρόσεξα τότε καὶ τὴν ξαναντάμωσα ὕστερα μὲ χαρὰ καὶ μὲ συγκίνηση, σὰν καλὰ μὲν γνωριμιά, στὸ πρῶτο βιβλίον τοῦ 'Ιδα.

Ἡ γλώσσα του στὸ ἄρθρο αὐτὸ εἶναι ἀνκαταωμένη, γιατί' ἔτσι: τὴν ἤθελε τότε ὁ ἴδιος, ὄχι ἀπὸ πείσμα ἢ ἀφρονισιά, μὰ ἀπὸ πεποίθησι. Ἐγροφε λ. χ. : ὁ α λ ι ἄ καὶ υ ἰ ὄ ς. Τοῦ εἶπα :

— Γ υ α λ ι ἄ καὶ γ ι ὄ ς λέμε σήμερα. Γιατί τὰ γράφεις ἔσὺ ἔτσι ;

— Τὰ γράφω ἔτσι, μὰ τὸ υ α γ υ ἄ προφέρνεται καὶ τὸ υ ι γ ἰ.

Καὶ θυμάμαι, ὁ Ψυχάρης μοῦγραψε τότε :

— «Δὲν τοῦ τῆσπαξες τὰ ὁ α λ ι ἄ αἰτούνου τοῦ χοριστιανού καὶ δὲν τοῦ σιώτωνες τὸν υ ἰ ὄ ν του ;»

Ἡ γλώσσα του κατὰ σιγά - σιγά κωνοίστηκε, καὶ τὸ τελευταῖον του βιβλίον «Ἑλληνικὸς Πολιτισμὸς», ἔξω ἀπὸ λίγες, παραπολὺ λίγες, παρατυπίες, εἶναι γραμμμένο στὴν ὀρθὴ ὁξὴ δημοτικῆ, μὲ τὴ γραμματικὴ που καθιέρωσε μὲ τὰ ἔργα του καὶ μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ του διδασκαλία ὁ Ψυχάρης.

***

Ἐπιμένο τόσο, καὶ ὄχι πάλι ὅσο θάθελα, στὸ πρῶτο ἄρθρον τοῦ 'Ιδα, γιατί' τὸ ἄρθρον αὐτό, σήμερα που τὸ ξαναδιαβάω, τὸ βρίσκω σὰν τὸ προσκῆδιον, σὰν τὸ πρόγραμμα, σὰν τὸ πρῶτον κῦτταρον τῆς κατοπινῆς του ἐργασίας.

Φιλλομέτησα — γιατί' δὲ μοῦ δόθηκε καιρὸς νὰν τὰ ξαναδιαβάω, ἀφοῦ οἱ λογῆς ἐργασίες μου καὶ φροντίδες μου τούτῃ τὴν ἐποχὴ δὲ μοῦ ἀφίνουσε πολλὴν καὶ περισσευόμενον, καὶ τὰ «Γράμματα» τὸ διαζώνοντο τοῦτο τὸ σημεῖωμα — φιλλομέτησα λοιπὸν ὅλα τὰ κατοπιναῖα του ἄρθρα, τὰ τυπωμένα στὸ «Νουμάς»*, καὶ ὅλα τὰ βιβλία του, καὶ τὰ βρήκα ὅλα νὰ μὴν ξεφεύγουνε τοσοῦτὰ ἀπὸ τὸ πρόγραμμα που χάραξε, σὲ γενικῆς γραμμῆς, στὸ πρῶτον του τὸ ἄρθρον. Οἱ ἰδέες του λοιπὸν εἶχανε γουρμάσει μέσα του κ' εἶχανε στερεωθεῖ ὅταν καταπιάστηκε τὸ «Στὴν Πόλιν» καὶ γι' αὐτὸ δὲν τόγραψε, ἔτσι, γιὰ νὰ γράφει ἕνα ὄρατιο ἄρθρον καὶ νὰ κάνει ἐντύπωσι, μὰ τόγραψε, γιατί' εἶδε πὼς ἔπρεπε νὰν τὸ γράφει, καὶ τόγραψε ἔτσι, γιατί' ἔτσι ἔπρεπε νὰν τὸ γράφει. Ἐξέλιξε καμιά σπῆς ἰδέες του, καὶ στὸ χαραχτήρα του. Ἡ ἐξέλιξή του, φαίνεται, εἶχε ξετελειωθεῖ σὰν κατέθηκε

(*) Ἐξὼ ἀπὸ τὰ βιβλία του, δημοσίεψε καὶ ἀκόλουθα ἄρθρα στὸ «Νουμάς»: «Τὸ «Ἔθνος οἱ τάξεις καὶ ὁ Ἔνας», (ἀριθ. 241—1907).—«Τί εἶναι τὸ γλωσσικὸν ζήτημα;» (ἀριθ. 274, ἴδια χρονιά).—«Ὁ εὐγενικώτερος πολιτισμένος λαὸς» (ἀριθ. 275, ἴδια χρονιά).—«Ὁ Δωδεκάλογος τοῦ Γούφου» (ἀριθ. 245, ἴδια χρονιά).—«Κοινωνισμὸς καὶ Κοινωνιολογία» (ἀριθ. 295, 1908).—«Προκήρηξι στὸς σκλαβωμένους καὶ ἐλευθερωμένους Ἕλληνας» (ἀριθ. 283, ἴδια χρονιά).—«Ἡ μικρὴ πατρίδα» (ἀριθ. 295 καὶ 296, ἴδια χρονιά).—«Ὁ νόμος πλακώνει ἕνα Ἑλληνικώτατον ἀνδρὰ» (μὲ τὴν ὑπογραφήν 'Ἰων ὁ σκληρὸς ἀριθ. 192—1906) καὶ ἄλλα μερικὰ ἄρθρα που θὰ ἀναφῶρε σὲ τοῦτο τὸ σημεῖωμα.

στὸν ἀγῶνα καὶ ὁ χαραχτήρας του εἶχε στερεωθεῖ. Καὶ γιὰ τοῦτο, σὲ ὅλη τὴν κατοπινὴ του ἐργασία καὶ σὲ ὅλη τὴν δράση του, βλέπουμε μιὰ συνέπεια, μιὰ πίστη, μιὰ εὐκρίνεια, ἀξιοθαύμαστα ὅλα. Καὶ ἕνα χαραχτήρα αὐτὸν, που λένε, ἕνα χαραχτήρα ἰσορροπημένο.

Μὲ τὴν ὑπογραφήν του, 'Ἰων Δραγοῦμης, μίλησε πάντα, ὅσες φορὲς παρουσιάστηκε περίστασι νὰ δεῖξει πὼς δὲ λογαριάζει οὔτε θέσι, οὔτε κοινωνικὴ ἐποχέωσι, οὔτε ὄνομα οἰκογενειακόν, μαρσοτὰ στὴν Ἀλήθεια. Σὰ θυγῆς τὸ «Νέον Πνεῦμα» τοῦ Γιαννοπούλου, μερικοὶ μᾶς ξενιστήκαμε γιατί' μᾶς χτυποῦσε μὲ περισσὴ ἀσέβεια μὰ καὶ μὲ περισσὴ καλληγορὰ μερικὰ εἰδικὰ μᾶς, καὶ ἄλλα τὸνὲ βρίσαμε καὶ τὸνὲ χτυπήσαμε γιατί' δὲ σιφονοῦσαμε μὲ τίς λίγο παράτολμες ἰδέες του, καὶ ὁ ποιητῆς Μπλακάσης τοῦ πετοῦσε κατὰμουτρα, μὲ τὸ «Νουμάς», τὸ σαρκαστικόν αὐτὸ ἐπίγραμμα :

Γι' αὐτὸ τὸ «Νέον Πνεῦμα» σου
σοῦ πρέπει Περδουλέα,
ἕνα μπουγαδοκόφινον
γιὰ περικεφαλαία...

κατέθηκε ὁ 'Ιδας, μὲ τὴν ὑπογραφήν του, 'Ἰων Δραγοῦμης, στὸ 217 φύλλον τοῦ «Νουμάς» (15 τοῦ Ὀκτωβρίου 1906) καὶ δημοσίεψε τὸ ἀκόλουθον ἄρθρον :

«Δὲν ξέρω ἂν λέει ὀρθὰ πράγματα ἢ στραβά τὸ βιβλίον του, μὰ ὅταν τὸ διαβάσω ἦταν σὰν ἄνεμος νὰ φυσομανοῦσε μέσα μου τρομαχτικὰ καὶ νὰ συντάραζε τὸν Ἑλληνισμόν μου ὅλο καὶ νὰ μὲ λευθέρονε, καὶ ἀφοῦ τὸ διαβάσω μοῦ φάνηκε σὰν τὸ βορρῖα τὸν καγομένο που μανιασμένος σαρόνει τοὺς βρώμικους ἀπὸ μικροβια ἀέριδες, καὶ ἀπὸ κάθε βρώμικα καὶ σκουπίδι καθαρίζει τὸν κόσμον. Τὸ βιβλίον που καθαρίζει τὸν Ἕλληνα που ξέρεει νὰ τὸ διαβάσει, καὶ ὁ Ἕλληνας τώρα εἶναι τόσο ὑπόφιος, εἶναι τόσο γεμάτος βρώμικα καὶ μικροπρέπεια, που σκουληραίζει. Μπορεῖ νὰ τὸν εἶπαν τρελλόν, ἐκείνον που τὸ ἔγραψε» καὶ ὅμως εἶναι πλοσσοτὸς καὶ πλοσ γνωστικός ἀπὸ κάθε Ἕλληνα σημερινόν. Ἡ «φρονιμάδα εἶναι τὸν πολλῶν» αὐτὴ μᾶς ἔφαγε καὶ μᾶς τρώει. Τὴν ἀτρέλλω θέλω, καὶ τὴν σὲ καθαρίζει ἀπὸ τὰ τρεῖς βρωμικὰ καὶ βρώμικα κατακαθίσματα που ἀφίνει μέσα μου περὸν τὸς ἡ σημερινῆ, ἢ ταπεινομένη Ἑλληνικὴ ζωὴ καὶ μὲ φαρμακόνει. Ἡ τρέλλα ἔχει μάτι καὶ βλέπει. Ἡ φρονιμάδα εἶναι τὸ φ λ α. Τρελλοὶ ἦταν οἱ προφῆτες καὶ γνωστικὰ τὰ ξεπεσμένα πλήθη. Τὸν Ἀουμβίθαστον ζητῶ καὶ τὸν Σκληρόν, γυρεῦτον Τρελλόν, τὸ Σιδερένον, τὸν Ἀλύγιστον αὐτὸν τὰ μάτια καὶ τὰ λόγια καὶ τὴν κίνησι καὶ τὴν σιωπὴν ἀκόλουθον σ' αὐτὸν τὸ ρυθμὸν τῆς ζωῆς μου τονίζω».

Καὶ ὕστερα, τὸ Δεκέβριον τοῦ 1909, μοῦστελε ἀπὸ τὴν Λόντρα, που βρίσκότανε τότε, μιὰ δῆλωσι, μὲ τὸν ὄνομα του πάλι, ἀντωνόντας στὸν κ. Φιλάρετον, που ζήτησε μὲ τὸ συντηρητικώτατον καὶ μακαριτὸν «Ριζοσπάστην» του ἀπὸ τὸν παντοδύναμον τότε Στρατιωτικόν Σύνδεσμον νὰ τὸν πάψει, γιατί' δημοσίεψε στὸ «Νουμάς» τὴν περιφημὴ προκήρηξίν του : «Στρατὸς καὶ ἄλλα» (ἀριθ. 361, 21 τοῦ Ὀκτωβρίου 1909). Ἡ δὲ

λωσή του δημοσιεύτηκε στην πρώτη στήλη της πρώτης σελίδας (ἀριθ. 327, 27 τοῦ Δεκέβρη 1909) καὶ εἶναι αὕτη :

«Φίλε Ταγκόπουλε,

«Ὁ κ. Φιλάρετος, νομικὸς ἄνθρωπος, καλεῖ μετὸ «Ρίζοσπίστη» τοῦ τοῦ Στρατιωτικοῦ Σύνδεσμοῦ νὰ λάβει τὰ μέτρα τοῦ κατὰ τῶν ὑπὸ τοῦ δημοσίου ταμείου πληρωνομένων ἀρδῶν καὶ ἐπιβλαβῶν μαλλιαρῶν».

«Μὰ, μοῦ φαίνεται, ὁ Ποινικὸς νόμος δὲν τιμωρεῖ ἐκρίνας ποὺ γράφουν τὴ γλώσσα τῆς μάνας τους, οὔτε ὑπάρχει κανὲν ἐγκλημα στὸ νόμο ποὺ νὰ λέγεται «μαλλιαροσύνη». Ὅσο γιὰ τὸ Σύνταγμα*, αὐτὸ ἀναφέρει ὅτι ἡ συνείδηση τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἐλεύθερη.

«Ὡς τόσο, ἐπειδὴ κάθε καλὸς νομικὸς ξέρει καὶ ἄλλα μονοπάτια τῶν νόμων, καὶ μπορεῖ νὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ πιεῖ κανένας ἀπὸ μᾶς τοὺς δημοτικιστὲς τὸ «ἰσχυρὸν γὰρ νὰ σωθεῖ τὸ ἔθνος, θέλω νὰ ξέρει ὁ κ. Φιλάρετος ὅτι καὶ ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Ἰδᾶς» εἶμαι ἐγὼ ποὺ ὑπογράφω, ὅπως θὰ δῆτε παρακάτω, καὶ ὅτι δὲν εἶμαι «μαλλιαρὸς πρόξενος» τώρα, παρὰ «μαλλιαρὸς ἐπιλωματίας», καὶ ὅτι τὴν προκήρυξή μου τῆς 7 Σεπτεμβρίου τὴν ἔστειλα ὄχι «ἀπὸ τῆς Ῥώμης» παρὰ ἀληθινὰ ἐκ Ῥώμης, ὅπου ἦμουν τότε διορισμένος. Ἐτσι: ξέροντας ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος ποὺ βρισκόμα καὶ ποιὸς εἶμαι, θὰ μπορέσει, ἂν θέλει, εὐκολώτερα νὰ με καταδιώξει».

Σὰ χρειάζεται ὑπογράφει καὶ σὰ δὲ χρειάζεται ὑπογραφή γράφει με ψευτόνομα, καὶ ὄχι γιὰ νὰ κρύβεται, ὅπως τὸ κάνουν μερικοὶ δικοὶ μας ποὺ τρέμουνε νὰ φανθοῦνε στὰ νοσήτριά με τῶνομά τους, γιὰ νὰ μὴ ζημιωθοῦνε στὴ δουλειά τους — σὰ νὰ κάνουνε πράξη ἀτιμωτικά γράφοντας τὴ δημοτικὴ, — καὶ ἀρνιούνται σὺν τὸν Πέτρο τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν τους, δταν κανεὶς τοὺς ρωτήσει ἂν εἶναι δικὸν τους τὸ τάδε ἄρθρον ποὺ δημοσιεύτηκε μετὸ τοῦτο ἢ μετὸ κείνου τοῦ ψευτόνομα.

Μὲ τέτια μασημένα καὶ δουλόπρεπα φερσίματα δὲν προκόβει ὁ ἀγῶνας δταν τρέμεις μπροστὰ στὸν ἄλλον νὰν τὸ ὁμολογήσεις πὼς εἶσαι δημοτικιστὴς, καὶ ὁ ἄλλος εἶναι θεβαιωμένος πὼς εἶσαι, εἶναι τὸ ἴδιο σὰ νὰν τονὲ θεβαιώνεις πὼς οἱ ἰδέες σου εἶναι ἀνόητες ἢ ἐγκληματικὲς καὶ πὼς ἢ πράξῃ σου σοῦ φέρνει ντροπή καὶ κοιτάξεις νὰ τὴν κρύψεις. Ξεθαρρες ὁμολογίες σὺν τοῦ Ἰδᾶς σπρώχνουν τὸν ἀγῶνα μπροστὰ τὰ μοιδιάσματα τὸν κωλύουν.

Ὅταν τὸ Δεκέβρη τοῦ 1912 μοῦφερε τὸ ἄρθρον τοῦ «Τιμὴ καὶ Ἀνάθεμα» (Νουμάς ἀριθ. 497.—21. 12. 1912), ποὺ τόσες φρουτιῶνες σήκωσε καὶ τόσο συζητήθηκε, μετὴν ὑπογραφή «Βροῦτος», μοῦ δήλωσε πὼς δὲν τὸ ὑπογράφει μετὴν γνωσθὴν τοῦ ὑπογραφή, Ἰδᾶς, ὄχι γιὰ ἄλλο λόγο, μὰ γιὰ νὰ ἴδῃ τὴν ἐντύπωσιν ποὺ θὰ κάνει, ἔτσι ποὺ θάρχεται μετὴν ἄγνωστη ὑπογραφή. Ὅλοι τότε τὸ νιώσανε πὼς Βροῦτος εἶναι ὁ Ἰδᾶς, καὶ κείνος πάλι, ἂν καὶ ὑπάλληλος ἀνώτερος καὶ ἐπέκρινε τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τῆς Κυβερνήσεως, σ' ὅσους τονὲ ρωτοῦσανε ἂν τὸ ἄρθρον τοῦ δικὸν εἶναι, δὲν τὸ ἀρνιότανε.

Τότε, θυμάμαι, ἔγινε καὶ τοῦτο τὸ νόστιμο. Ἦρθε

(*) Δὲν εἶπε μετὴν ἀκόμα στὸ Σύνταγμα τὸ σωτήριο καὶ ἀξιοσέβαστον ἄρθρον γιὰ τὴν γλώσσα.

ἕνας δικηγόρος στὸ γραφεῖο καὶ μοῦ ζήτησε μερικὰ φύλλα μετὸ πολύχροστο ἄρθρον. Κι δταν τοῦ τῶνοσιν μοῦ εἶπε περήφανα :

— Συφωνοῦμε πέρα — πέρα μετὸν Ἰδᾶ. Καὶ γὼ, σὺν καὶ αὐτόνε, φαυλοκράτης εἶμαι ! . . .

Ὁ Ἰδᾶς ἀκόμα θὰ γελάει σὰ θὰν τὸ θυμᾶται, ποὺ τοῦ τὸ δηγήθηκα.

***

Στὰ 1907 ἔβγαλε σὺν μπόμικα ξαφνικὰ ἕνα περιοδικὸ βιβλίον : «Ἰδᾶς. Ἠρώων καὶ Μαρτύρων αἷμα». Βαγγέλιο Μακεδονικὸ τὸ χαρακτηρίσανε τότε τὸ βιβλίον, μὰ καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτός, ὅσο βαρὺς καὶ ἂν εἶναι, εἶποτα δὲ λείπει. Τὸ πρῶτον βιβλίον τοῦ Ἰδᾶς, ποὺ τοῦτες τῆς μέρες ξαναβγήκε σὲ δευτέρῃ ἐκδοσῇ, μπορεῖ νὰναι καὶ Βαγγέλιο, μὰ εἶναι καὶ ἔργο λογατεχνικὸν πρώτης σειρᾶς. Μερικὰ του κεφάλαια : «Ἀγνή». — «Ὁ θάνατος τοῦ παλληκαριοῦ». — «Ἀναγκὴ» κτλ. Ξαφνίζουνε μετὴν πρωτοτυπία τους καὶ θέλγουνε μετὸ ἀπείριστον γράψιμόν τους. Δὲ ζητᾶνε νὰ συγκινήσει ὁ Ἰδᾶς. Συγκινεῖται καὶ τὴ συγκίνησιν τοῦ μεταδίδει καὶ στὸν ἀναγνώστην του ἀπογοητεύεται καὶ σοῦ σπλαίξει στὴν ψυχὴ τὴν ἀπογοητεύει ἐλπίζει καὶ σοῦ ἀναφτεράνει τὴν ψυχὴ. Νά, τὸ μυστικὸν του τὸ μέγα καταφέρει ὅτι καὶ ἕνας ἀληθινὸς ποιητὴς.

Τὸ «Ἠρώων καὶ Μαρτύρων αἷμα» τῶνσε πρὶν τὸ γράψει. Τὸ Νοέβρη τοῦ 1902 πρωτοποίησε στὸ Μοναστήρι, ὅπου ἔμεινε πένου ἀπὸ ἕνα χρόνον, καὶ ἀπὸ κεί πῆγε στὴς Σέρρες καὶ στὴν Καβάλλα. Τὸ καλοκαίρι καὶ τὸ χυλόπωρον τοῦ 1904 τὰ πέρασε στὸν Πύργον τῆς Βουλγαρίας καὶ στὴ Φιλιππούπολη. Καὶ στὰ 1909 ἔβγαλε τὸ βιβλίον του. Ἐτσι, τὴ Μακεδονία, ποῦναι καὶ ἰδιαιτέρῃ πατρίδα του, τὴ γνώρισε καλὰ καὶ τὴν πόνησε, γνώρισε καὶ τοὺς Βουλγάρους ἀπὸ κοντὰ καὶ τοὺς μελέτησε, εἶταν καὶ ἀδερφὸς τοῦ Παύλου Μελά, τοῦ παλληκαριοῦ ἀπὸ σκοτώθηκε ἕνα βράδον τὸ φθινόπωρον τοῦ 1904», — ἀνεκτὰ ὅλ' αὐτὰ γιὰ νὰ γράψει τὸ πρῶτον τοῦ βιβλίου μετὸσο αἰσθητικὴν καὶ μετὸσὴ ἀγανάκτησιν καὶ μετὸσὴ ἐλπίδα.

Τὸ αἷμα τοῦ παλληκαριοῦ δὲ χύθηκε στὰ χαμένα, οὔτε τὸ βιβλίον τοῦ Ἰδᾶς ἔμεινε ἀνικανοποίητο. Ὑστερ' ἀπὸ πέντε χρόνια, στὰ 1912, ἢ Μακεδονία λευτερονότανε καὶ ὁ Ἰδᾶς, δεκανέας τῆς ἔθνοφρουρᾶς, ἀποσπασομένος στὸ Γενικὸ Στρατηγεῖο, σύνταξε τὸ πρωτόκολλον τῆς παράδοσης καὶ σήκωσε, μετὰ τὰ χέρια του, γιὰ πρώτη φορὰ, τὴν Ἑλληνικὴν σημαία στὴ Μητροπόλιν τῆς λευτερωμένης τῆς Θεσσαλονίκης.

***

Τὸ δεύτερον βιβλίον του, «Σαμοθράκη», ποὺ πρωτοτυπώθηκε στὸ «Νουμάς» στὰ 1909 — 1910, εἶναι πὸν γαλήνιον καὶ ἅμα τὸ διαβάσει κανεὶς, σὰ συνέχεια, ἀμέσως ἕστερ' ἀπὸ τὸ πρῶτον τοῦ βιβλίου, νιώθει κάποιον ξανθόσασμα, ἀφοῦ τὰ αἵματτα καὶ τὰ σπασιδὰ καὶ οἱ φῶνοι καὶ ἐκδικήσεις παραμερίζουν καὶ ἀφίνοιν λεύτερον τὸν τόπον γιὰ τὴν ἡρεμὴν συζήτησιν. Σ' ἕνα κεφάλαιον, ποὺ ἐπιγράφεται «Στὸ Μετόχι», μᾶς ἐξομολογεῖται ὁ συγγραφέας γιὰτὴν εἶναι «πατριώτης» καὶ ὄχι «κοσμοπολίτης», ὅπως καὶ σ' ἕνα ἄλλο κεφάλαιον, «Ἰδανικὰ», τοῦ τρίτου βιβλίου του «Ὅσοι ζωντανοὶ», μᾶς ξηγᾶνε γιὰτὴν δὲ θέλει καὶ δὲν μπορεῖ νὰναι σοσιαλιστὴς. Ὁ Ἰδᾶς ἐξομολογεῖται καὶ ξη-

γία. Δηλ. συζητάει με ειλικρίνεια (=ξομολογείται) και με γνώση (=ξηγάει). Κ' έτσι, κι α' δε συμφωνείς μερικές φορές με τις γνώμες του, δεν μπορείς παρά να τις σεβαστείς, όπως σέβασαι τη γνώμη κάθε ανθρώπου οά βλέπεις πώς η γνώμη του στηρίζεται στις δυο αυτές μεγάλες ἀρετές που χαρακτηρίζουν όλη την εργασία του "Ιδα. Στόν «Ελληνικό πολιτισμό» του, στό τελευταίο δηλ. βιβλίο του, οι ἀρετές του αυτές ξελαγαρίζονται περισσότερο.

.....Ο "Ιδας εΐτανε πατριώτης με την ελατιά σημασία της λέξης. Έθνικόφρονας, μα τέπος που να τονέ σέβουμαι και γώ, σάν έθνικόφρονα, μ' όλη την έρωτοτροπία που κάνω στό σοσιαλισμό. Τόν πατριωτισμό του τον ένεργει* δέν τον τε-

(*) Στόν πόλεμο του 1897, δεκαενέα χρονών τότε ακόμα πήγε έθελοντής κι όλο τον καιρό πούμεινε στό Μακεδονία ως προξενικός υπάλληλος δούλεψε...—τό πώς, τό ξέρουν και τό μολογούν όσοι τον παρακολούθησαν από κοντά. Ο "Ιδας είναι κ' ένας από τους κυριώτερους δημιουργούς του Μακεδονικού αγώνα· μπορεί νάιναι κι ό κυριώτερος.

λαλάει. Ακόμα και θετικιστής πατριώτης μπορεί να χαρακτηριστεί κι όχι ουτοπιστής. Ό,τι νερύεται κι δ,τι ζητάει, τό ξέρει πώς μπορεί και να γίνει. Σώνει νίν τό θελήσουνε πολλοί. Κι αυτό φαίνεται από τη δράση του κι από τά βιβλία του. Όλη ή συγγραφική του εργασία ένα σκοπό έχει: να ξυπνάει την κοιμισμένη ενέργεια στην ψυχή των νέων. Και γι' αυτό τά δυο πρώτα βιβλία του «Αφιερώνονται στους νέους» και τό τρίτο του βιβλίο, «Όσοι ζωντανός, κι αυτό «Αφιερώνεται σ' ένα νέ ον πού, αν και ή ψυχή του εΐτανε φωτεινή, από ζωική αδυναμία διάσπηκε να πεθάνει» δηλ. στόν Περικλή Γιαννόπουλο.

Στόν αγώνα της Δημοτικής έχει αφιερωθεί σύψυχα. Πώς τονέ βλέπει αυτόν τον αγώνα, δείχεται μέσα στό κεφάλαιο «Δημοτικισμός» του «Όσοι ζωντανός». Και πώς εργάζεται για την επιτυχία του τό ξέρουν όλοι που εϋτυχήσανε να συνεργαστούνε μαζί του. Τό ξέρουν, και γι' αυτό στολίδι του αγώνα τονέ θεωρούνε και με όλη την αγάπη και τό σέβας τον περιβάλλονε.

Νοέμβρης του 1914

Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΛΑΪΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ

ΟΡΟΙ ΚΑΤΑΘΕΣΕΩΝ

ΕΙΣ ΔΡΑΧΜΑΣ

Έν όψει	πρός 3%
Με δεκαήμερον προειδοποίησιν	3 1/2 %
Έπί προθεσμία 1 έτους	4 1/2 %
» » 2 έτών	5 %
» » 4 έτών	5 1/2 %

ΤΑΜΙΕΥΤΗΡΙΟΝ

Μέχρι δραχμάς 5.000 . . . . . 1 %

ΕΙΣ ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑ ΕΠΙ:

Λονδίνου έν όψει	πρός 5 %
» επί προθεσμία έξ μηνών	5 1/2 %
Παρισίων έν όψει	3 1/2 %
» επί προθεσμία έξ μηνών	4 %
N. Υόρκης έν όψει	3 %
» επί προθεσμία έξ μηνών	3 1/2 %
Ιταλίας έν όψει	2 1/2 %
Βερολίνου »	1 %